

ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΕΤΑΙΡΙΩΝ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΜΕΛΕΤΗ & ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ, ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ
& ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΤΟΣ 2017/ΤΕΥΧΟΣ 5

Βασίλης Α. Δούβλης,

*Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Δικηγόρος*

Ελληνική Χρηματοπιστωτική Κρίση

*Αίτια, Θεσμικές Παρεμβάσεις,
Ανακεφαλαιοποιήσεις, Επιπτώσεις και
Προοπτικές*

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΝΑΤΥΠΟ

nbonline.gr

ΨΗΦΙΑΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Βασίλης Α. Δούβλης,
Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Δικηγόρος

*Ελληνική Χρηματοπιστωτική Κρίση
Αίτια, Θεσμικές Παρεμβάσεις, Ανακεφαλαιοποιήσεις,
Επιπτώσεις και Προοπτικές*

*Ανάτυπο από το «ΔΙΚΑΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ & ΕΤΑΙΡΙΩΝ»
Τεύχος 5 / Έτος 2017*

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ
Μαυρομικάλη 23, 106 80 Αθήνα • Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

Ελληνική Χρηματοπιστωτική Κρίση*

Αίτια, Θεσμικές Παρεμβάσεις, Ανακεφαλαιοποιήσεις, Επιπτώσεις και Προοπτικές

Με τις ΗΠΑ ως επικεφαλής της ισχυρότερης στρατιωτικοοικονομικής δύναμης μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το χρηματοπιστωτικό μοντέλο των λεγόμενων δυτικών κρατών της εποχής βασίσθηκε στον «χρυσό» κανόνα και τις προκύπτουσες οιονεί σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες με κεντρικό άξονα το δολάριο, αποτέλεσμα της γνωστής συμφωνίας του Bretton Woods το 1944 υπό την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών. Το ανωτέρω γενικευμένο οπωσδήποτε τραπεζικό σύστημα, με έντονα όμως ακόμη εθνικά χαρακτηριστικά, ακολούθησε και η μεταπολεμική Ελλάδα, με την ΤτΕ ως κυρίαρχο εποπτικό όργανο των λειτουργουσών στη χώρα εμπορικών τραπεζικών ιδρυμάτων. Η δημιουργία όμως και σταδιακή ενεργοποίηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ιδίως της ΕΟΚ, από τη δεκαετία του 1950 και έπειτα άρχισε να διαμορφώνει μια νέα κατάσταση και στην κοινοτική τραπεζική αγορά, με αυξανόμενες θεσμικές και όχι μόνο παραμέτρους στο πλαίσιο ενός ολοένα και πιο παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συνολικά μοντέλου. Τούτο εμφανίζεται πλέον κυρίαρχο μετά ιδίως τον μετασχηματισμό των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων σε Ευρωπαϊκή Ένωση, με τις ΗΠΑ να πλειοδοτούν έντονα προς την κατεύθυνση αυτήν, ιδιαίτερα από τη δεκαετία επίσης του 1990. Κατάληξη όλης αυτής της ανελικτικής πορείας υπήρξε σε ευρωπαϊκό ειδικότερα επίπεδο η καθιέρωση σήμερα της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης, οι θεσμικές βάσεις της οποίας επιβάλλουν κατά πολύ αυστηρότερες ρυθμίσεις στα κράτη-μέλη, ιδίως σε εκείνα της Ευρωζώνης.

Απέναντι στις παραπάνω ουσιώδεις οικονομικές, αλλά και κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις, η Ελλάδα λόγω της διαχρονικής απουσίας κατάλληλων διοικητικών και παραγωγικών δομών γενικότερα, βοήθουσης και της επταετούς δικτατορίας, δεν κατάφερε να ανταποκριθεί έγκαιρα και αποτελεσματικά στα νέα παγκοσμιοποιημένα δεδομένα των διεθνών αγορών. Με τον τρόπο αυτόν, η συνεχής διολίσθηση προς ολοένα και αυξανόμενο εξωτερικό δανεισμό για την κάλυψη των υψηλών δημοσιονομικών ελλειμμάτων οδήγησε στο γνωστό αδιέξοδο του 2010. Η λύση των Μνημονίων που έκτοτε επιλέχθηκε από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ, είχε ως στόχο να αποφευχθεί τουλάχιστον η τυπική χρεοκοπία της χώρας. Τούτο όμως επέφερε -μεταξύ πολλών άλλων- τρεις (3) μέχρι σήμερα αντίστοιχες προς τα επίσημα Μνημόνια χρηματοπιστωτικές ανακεφαλαιοποιήσεις, οι οποίες και άλλαξαν ριζικά τη μορφολογία του υπάρχοντος πλέον τραπεζικού χάρτη στην Ελλάδα. Ελπίδα εξόδου από το σημερινό οικονομικοκοινωνικό αδιέξοδο συνιστά η υπέρβαση της παρατεταμένης υφεσιακής πορείας της εθνικής μας οικονομίας, όπου κύριο μοχλό αποτελεί και η περαιτέρω εξυγίανση καθώς και σταθεροποίηση του υπάρχοντος τραπεζικού συστήματος. Προς την κατεύθυνση αυτή, σημαντική εμφανίζεται η συμβολή της δραστικής απομείωσης των κάθε μορφής μη εξυπηρετούμενων («κόκκινων») δανείων και πιστώσεων των συστημικών και μη λειτουργούντων εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων.

Βασίλης Α. Δούβλης,
Καθηγητής Παντείου
Πανεπιστημίου, Δικηγόρος

Περιεχόμενα

- I. Συνοπτική Ιστορική Διαδρομή Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος
  - Κύρια Θεσμικά Χαρακτηριστικά - Ο Ρόλος της ΤτΕ - Συνέπειες από την Ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη
  - Βαθμιαία Εγκαθίδρυση της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης
- II. Αίτια Υπαγωγής του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος από Μνημονιακό Έλεγχο
- III. Θεσμικές Μνημονιακές Παρεμβάσεις Διεθνούς, Ενωσιακού και Εθνικού Επιπέδου
  - Τραπεζικές Ανακεφαλαιοποιήσεις
  - Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση
- IV. Μνημονιακές Επιπτώσεις - Προοπτικές του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος
- V. Επιλεκτική γενική ελληνική νομική βιβλιογραφία (Αλφαβητικά)

Ι. Συνοπτική Ιστορική Διαδρομή Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος - Κύρια Θεσμικά Χαρακτηριστικά - Ο Ρόλος της ΤτΕ - Συνέπειες από την Ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη - Βαθμιαία Εγκαθίδρυση της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης

1. Το ελληνικό τραπεζικό μοντέλο προσπάθησε μεταπολεμικά να προσαρμοσθεί στις τότε διεθνώς κρατούσες χρηματοοικονομικές, αλλά και γεωπολιτικές συνθήκες των «δυτικών οικονομιών», με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) ως οδηγό στη σχεδόν κατεστραμμένη από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Ευρώπη. Ήταν συνεπώς οιοσύνει αυτονόητη η υπαγωγή και της χώρας μας στη γνωστή αρχή του «χρυσού» κανόνα (golden rule) και της σταθερής ισοτιμίας με το δολάριο¹. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο παγκόσμιας για την εποχή αποδοχής και προώθησης οικονομικών πολιτικών κρατικού παρεμβατισμού, καθοριστικής σημασίας υπήρξε ειδικότερα ο ρόλος της Τράπεζας της Ελλάδος (ΤτΕ) στη διαχείριση του μεταπολεμικού εθνικού μας τραπεζικού συστήματος, μέσω κυρίως αποφάσεων της Νομισματικής Επιτροπής (ΝΕ) κλπ².

* Το παρόν βασίζεται σε διάλεξη που δόθηκε την 5.11.2016 στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του ΤΕΙ Θεσσαλίας (Λάρισα). Πέραν της επιλεκτικής γενικού - μονογραφικού χαρακτήρα ελληνικής νομικής βιβλιογραφίας, η οποία παρατίθεται συγκεντρωτικά στο τέλος (υπό V), έχουν περαιτέρω χρησιμοποιηθεί αρθρογραφικές κυρίως παραπομπές εντός του κειμένου για λόγους βασικής υποστήριξης των εκτιθέμενων σκέψεων και συμπερασμάτων. Εξυπακούεται, τέλος, ότι οι όποιες επιστημονικές απόψεις εκφράζονται στην προκειμένη περίπτωση είναι αυστηρά προσωπικές και δεν δεσμεύουν με κανένα τρόπο το πιστωτικό ίδρυμα, όπου προσφέρω τις νομικές μου υπηρεσίες.

1. Αρχικά 15 δραχμές, επί Υπουργού δε Συντονισμού Σ. Μαρκεζίνη στην κυβέρνηση Α. Παπάγου διπλασιασμός (υποτίμηση) της σχετικής ισοτιμίας την 9.4.1953 σε 30 δρχ., ως μέσο δημοσιονομικής εξυγίανσης, αλλά και υποβοήθησης -μεταξύ άλλων- των ελληνικών εξαγωγών, κατ' επέκταση δε προσέλκυσης ξένων επενδύσεων στην υπό ανάπτυξη τότε χώρα, βλ. ενδεικτικά, Ν. Νικολάου, Ο Μαρκεζίνης και η πλέον επιτυχής υποτίμηση της δραχμής, εφημ. «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» («Κ» 12.4.2008, www.kathimerini.gr). Δ. Σκάλκος, Η υποτίμηση της δραχμής του '53 και η οικονομική ανάπτυξη (www.capital.gr, 16.7.2013).
2. Επιλεκτικά, Ζ. Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου, Άσκηση δημοσίας διοικήσεως μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, 1985, 290 επ· Ι. Αναστόπουλος, Οι δημόσιες επιχειρήσεις, 1987, 64 επ· Β. Δούβλης, Ευρωπαϊκό Τραπεζικό Δίκαιο, 2003, 86 επ· Π. Μουζουράκη, Ο θεσμικός ρόλος και οι λειτουργίες της Τράπεζας της Ελλάδος στην ενωσιακή και στην ελληνική έννομη τάξη, ΕφημΔΔ 2013, 534 επ· Κ. Παπανικολάου, Η Τράπεζα της Ελλάδος ως διοικητική αρχή εποπτείας των πιστωτικών ιδρυμάτων, στο: Αναμν. τόμ. Α. Γεωργακόπουλου, τ. II, 2016, 705 επ· Μ. Δούβλη, Η ειδική εκκαθάριση πιστωτικών ιδρυμάτων - Θεσμικό πλαίσιο, Μεταβολές και Προοπτικές ενόψει ολοκλήρωσης της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης, ΕλλΔνη 2016, 1625.

Η ΤτΕ υπό την ιδιόμορφη θεσμική υφή της³ ιδρύθηκε με τον Ν 3423/1927 ως ανώνυμη εταιρία ειδικού σκοπού, αναλαμβάνοντας από το 1928 το προνόμιο έκδοσης κρατικού νομίσματος από την Εθνική Τράπεζα, η οποία το ασκούσε μέχρι τότε. Κατά ταύτα, ο οιοσύνει απόλυτος διοικητικός έλεγχος της ΤτΕ στις λειτουργούσες στη χώρα ελληνικές και ξένες τράπεζες⁴ ήταν και εξακολουθεί να είναι υπό διαφοροποιημένη έστω μορφή δεδομένος. Ταυτόχρονα, εξυπηρετώντας τον διφυή χαρακτήρα της αυτιστά το κορυφαίο θεσμικό όργανο της ασκούμενης νομισματικής πολιτικής από την εκάστοτε κυβέρνηση, με το καθήκον αυτό να υπερτερεί προφανώς κατά τη προ Ευρωζώνης περίοδο⁵.

2. Αλλαγή βεβαίως των εξουσιών της ΤτΕ επήλθε μετά την εισδοχή της Ελλάδας στο Ευρωσύστημα (Ευρωζώνη - Eurozone). Υπενθυμίζεται ότι η ζώνη Ευρώ από την υλοποίησή της το 2002, με εμβόλιμη ένταξη της Ελλάδας το 2001, αποτέλεσε το καταληκτικό στάδιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ - EMU) της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ - EU) και της πλήρους απελευθέρωσης της κίνησης κεφαλαίων μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (7.2.1992/1.11.1993). Η ΤτΕ ως εθνικό πλέον μέλος του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ - ESCB) είχε να διαδραματίσει έναν εντελώς νέο ρόλο, που απαιτούσε την πλήρη προσαρμογή του μέχρι τότε θεσμικού της καθεστώτος στους κανόνες του ΕΣΚΤ, υπό την καθοδήγηση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ - ECB)⁶. Έτσι, ο υπαγόμενος πλέον στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΚΤ εκάστοτε Διοικητής της ΤτΕ αποτελεί μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου (ΔΣ - BD) της ΕΚΤ ως ανώτατου οργάνου λήψης αποφάσεων σε επίπεδο Ευρωζώνης.

Υπό τη νέα αυτή πραγματικότητα⁷, οι τράπεζες καθιερώνεται πλέον να ονομάζονται επισήμως «πιστωτικοί οργανισμοί» ή «πιστωτικά ιδρύματα» (credit institutions), ονομασία την οποία είχαν ήδη προσλάβει από την πρώτη τραπεζική Οδηγία 77/780/ΕΟΚ, κυρίως δε τη δεύτερη

3. Μετοχική σύνθεση με ανέκαθεν μειοψηφική συμμετοχή του Ελληνικού Δημοσίου, πλειοψηφική δε ξένων θεσμικών επενδυτών, διαπραγμάτευση των μετοχών της στο Ελληνικό Χρηματιστήριο κ.ά.
4. Αδειοδότηση, εποπτεία, κυρώσεις κ.λπ. βλ. ανωτ. σημ. 2 και Δ. Παπαδοπούλου, Η ευθύνη της Τράπεζας της Ελλάδος έναντι των μετόχων αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος, ΔΕΕ 2013, 306 επ.
5. Ν. Φλώρος, Η ευθύνη των εποπτικών αρχών στο χρηματοπιστωτικό τομέα, 2012, 75 επ· Μ. Δούβλη, Σύγχρονες μέθοδοι διοίκησης επιχειρήσεων στην υπηρεσία ασφαλούς ανάπτυξης του χρηματοπιστωτικού τομέα, ΕλλΔνη 2015, 1008 επ· Η ίδια, ΕλλΔνη 2016, 1623 επ, με σχετική βιβλιογραφία.
6. Δούβλης, Η διασυνοριακή δέσμευση, κατάσχεση και δήμευση προϊόντων νομιμοποίησης παράνομων εσόδων στο κοινοτικό-ενωσιακό δίκαιο, ΔΕΕ 2014, 917.
7. Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2015, 1005 επ.

τραπεζική Οδηγία 89/646/ΕΟΚ⁸. Το σημερινό χρηματοπιστωτικό θεσμικό πλαίσιο διαμορφώθηκε σταδιακά, ξεκινώντας συγκεντρωτικά από την πρώτη κωδικοποιητική τραπεζική Οδηγία 2000/12/ΕΚ⁹. Ακολούθησαν οι δεύτερες κωδικοποιητικές τραπεζικές Οδηγίες 2006/48-49/ΕΚ¹⁰, κατόπιν δε θεσπίστηκε η τρίτη κωδικοποιητική τραπεζική Οδηγία 2013/36/ΕΚ¹¹. Το τρέχον οργανικό οικοδόμημα ολοκληρώνεται με τα νομοθέτηματα περί Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης¹². Με τον τρόπο αυτόν, το ανωτέρω κοινοτικό-ενωσιακό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο καθορίζει σε γενικές γραμμές κυρίως, αλλά όχι μόνον: α) την ενιαία αδειοδότηση των πιστωτικών ιδρυμάτων σε ολόκληρη την ΕΕ, πέραν δηλαδή και της Ευρωζώνης, β) τους βάσει της υπόψη άδειας όρους εγκατάστασης και παροχής χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών στην ΕΕ, γ) την πλήρη απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων στην ΕΕ καθώς και δ) την ενιαία αντίστοιχα εποπτεία των αδειοδοτούμενων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων υπό τον κανόνα της άμεσης διασύνδεσης της εθνικής κεντρικής τράπεζας που παρέιχε την άδεια με την ταυτόσημη άσκηση της αντίστοιχης εποπτείας, με επιμέρους συμπληρωματικές αρμοδιότητες και της εθνικής κεντρικής τράπεζας του τόπου εγκατάστασης.

II. Αίτια Υπαγωγής του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος υπό Μνημονιακό Έλεγχο

3. Ένα από τα κυριότερα αίτια δομικής κατάρρευσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, χωρίς να είναι φυσικά και το μόνο, υπήρξε ο σχεδόν πάγιος στενός εναγκαλισμός του με το κράτος. Η εν λόγω ευθεία διασύνδεση αφορούσε τόσο στα δημοσιονομικά, όσο και τα πολιτικά γενικότερα δεδομένα της εγχώριας εξουσίας, στην οποίαν εκτός των εκάστοτε κυβερνήσεων συμπεριλαμβάνονταν ανέκαθεν και οι επιφανέστεροι εκπρόσωποι των επιχειρηματικών συμφερόντων. Το κράτος δηλαδή όχι μόνον καθόριζε μέσω των εκάστοτε κυβερνώντων την ακολουθούμενη νομισματική και πιστοδοτική πολιτική της ΤτΕ και των λειτουργουσών κατ' επέκταση εμπορικών τραπεζών στη χώρα, αλλά είχε και τον απόλυτο έλεγχο των διοικήσεων των τελευταίων. Οι υπόψη διοικήσεις που είτε διορίζονταν απευθείας από τον εκάστοτε Υπουργό Συντονισμού/Εθνικής Οικονομίας/Οικονομικών

στην περίπτωση των λεγόμενων «κρατικών» τραπεζών¹³, είτε εκλέγονταν μεν τυπικά από συγκεκριμένους ιδιώτες μεγαλομετόχους, αλλά υπό την προηγουμένη αναγκασία έγκριση του Δημοσίου στις υπόλοιπες περιπτώσεις, είχαν με τη σειρά τους την απόλυτη σχεδόν εξουσία δι-οχέτευσης της διαθέσιμης τραπεζικής χρηματοδότησης προς πολιτικώς ευνοούμενα επιχειρηματικά κέντρα. Οι κινήσεις μάλιστα κρατικοποίησης τμήματος του ιδιωτικού τραπεζικού τομέα το 1975-1976 από την κυβέρνηση *Κ. Καραμανλή* επέτειναν περαιτέρω το όλο πρόβλημα¹⁴, συνθέτοντας με τη βοήθεια και των ισχυρότερων μέσων μαζικής ενημέρωσης το αργότερα επωνομαζόμενο γνωστό φαινόμενο της «διαπλοκής» στον τόπο.

Τα παραπάνω ήσαν ιδιαίτερα έντονα και εμφανή για το μεταπολεμικό καταρχάς χρονικό διάστημα, κάτι που ίσως να ήταν και οιονεί φυσιολογικό τηρουμένων των πολιτικοοικονομικών αναλογιών της εποχής¹⁵. Άλλωστε η διεθνοποίηση του όλου χρηματοπιστωτικού συστήματος ήταν τότε σε αρχικό οπωσδήποτε και περιορισμένο ακόμη στάδιο, με το μοντέλο του κράτους - έθνους κυρίαρχο. Σε αυτό κατέτεινε βεβαίως και το επικρατούν νομισματικό σύστημα, με το κάθε εθνικό νόμισμα να διεκδικεί δικό του αποκλειστικό ρόλο μέσα από την επιβολή του προαναφερθέντα «χρυσού» κανόνα και της σύνδεσης με το οιονεί σταθερό δολάριο¹⁶ ως παράγοντα ελέγχου των διεθνών ισοτιμιών, απόρροια της Συμφωνίας του Bretton Woods το 1944¹⁷. Επομένως, τα επιμέρους τραπεζικά συστήματα εκείνης της περιόδου είχαν αδι-αμφισβήτητο εθνικό προσανατολισμό, προτάσσοντας αμυντικό χαρακτήρα στις όποιες «έξωθεν» οικονομικές απειλές. Δημιουργήθηκε με τον τρόπο αυτόν ενός είδους

8. Αντίστοιχη εναρμόνιση του ελληνικού τραπεζικού δικαίου με τον Ν 2076/1992.
9. Ουσιαστικά προθύτερη προσαρμογή με ανωτέρω Ν 2076/1992, βλ. *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2016, 1625.
10. Εθνική εναρμόνιση με τον Ν 3601/2007, *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2016, 1626.
11. Εσωτερική προσαρμογή με τον ισχύοντα Ν 4261/2014, βλ. *Π. Λαζαράτος/Μ. Παναγοπούλου*, Και πάλι: η διακρατική διοικητική πράξη στο Ευρωπαϊκό Τραπεζικό Δίκαιο κατά την Οδηγία 2013/36/ΕΚ, ΕφημΔΔ 2015, 78 επ· *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2015, 1006 επ· *Η ίδια*, ΕΛΛΔνη 2016, 1629.
12. Κατωτ. υπό III/14.

13. Εκεί δηλ. όπου το Ελληνικό Δημόσιο κατείχε άμεσα ή έμμεσα μέσω ασφαλιστικών ταμείων, άλλων νομικών οντοτήτων διαφόρων μορφών κ.λπ. το απαραίτητο κατά περίπτωση πακέτο μετοχικού ελέγχου. Ενδεικτικά, *Παπαθανασίου-Παπαϊωάννου* (1985), 285 επ· *Αναστόπουλος* (1987), 65 επ· *Δούβλης*, Ουσιαστικά και δικονομικά προνόμια ΑΤΕ-Κατάργηση από τον Ν 2076/1992-Αντισυνταγματικότητα-Παραβίαση αρχών ΚΠολΔ περί αναγκαστικής εκτέλεσης και θεμελιωδών κανόνων του ουσιαστικού καθώς και του δικονομικού ευρωπαϊκού δικαίου-Παραβίαση κοινοτικών και εθνικών κανόνων περί ελεύθερου ανταγωνισμού-Νομολογιακά δεδομένα (γγμδ), ΧρΙΔ 2006, 559 επ.
14. Χαρακτηριστικά, *Α. Μάνεσης/Α. Μανιτάκης/Γ. Παπαδημητρίου*, Η «υπόθεση Ανδρεάδη» και το Οικονομικό Σύνταγμα, 1991, 13 επ, 81 επ· *Δούβλης* (2003), 230 επ, με διαχρονική αναφορά στο οικείο νομοθετικό καθεστώς.
15. Ανωτ. υπό I/1. Επίσης, *Κ. Κωστής*, Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας, 2013, 754 επ, 782 επ.
16. Ανωτ. υπό I/1.
17. Εντελώς επιλεκτικά, *US Department of State*, Proceedings and Documents of the United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods, New Hampshire, 1-22.7.1944 (www.fraser.stlouisfed.org)· *E. Bernstein*, Reflections on Bretton Woods, Boston, 1984· *B. Cohen*, Bretton Woods System, Frankfurt, 2005· *D. Markwell*, John Maynard Keynes and international relations: Economic paths to war and peace, Oxford, 2006.

τήχους απέναντι στον εισαγόμενο ανταγωνισμό, ευνοώντας τον προστατευτισμό ως αντίδοτο. Στην περίπτωση ειδικότερα των εθνικών τραπεζικών συστημάτων, αυτό επιδιώχθηκε να λειτουργήσει μέσω κυρίως της χειραγώγησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών των εγχώριων νομισμάτων, φυσικά δε και της τότε δραχμής. Η καθοριστική όμως αυτή φυσιογνωμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, ενώ ως ένα βαθμό συνέβαλε στην αρκετά επιτυχή ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας τις πρώτες δύο ιδίως μεταπολεμικές δεκαετίες, είχε ως συνέπεια απόφευκτες «παράπλευρες» απώλειες την προεκτεθείσα σκανδαλωδώς πολλές φορές ευνοϊκή μεταχείριση πολιτικά «ημετέρων» με εντελλόμενες ουσιαστικά τραπεζικές χρηματοδοτήσεις χωρίς την τήρηση των επιβαλλόμενων τραπεζικών κριτηρίων. Η κατάσταση αυτή σε επιχειρηματικό ιδιαίτερα επίπεδο ήταν κατά βάση υπεύθυνη, σε συνδυασμό και με την «επανάπαυση» του εγχώριου κεφαλαίου λόγω των κρατούντων προστατευτικών δασμολογικών κανόνων, για την εμφάνιση -μεταξύ πολλών άλλων- του γνωστού φαινομένου των λεγόμενων «προβληματικών» (N 1386/1983) ή «υπερχρεωμένων» επιχειρήσεων (N 1892/1990) κατά τη δεκαετία του 1980 και μετά.

4. Αργή και σταδιακή μεταβολή του διεθνούς οικονομικού, μαζί δε και του χρηματοπιστωτικού μοντέλου με όλο και πιο αυξημένες «δόσεις» παγκοσμιοποίησης, απελευθέρωσης των εμπορικών συναλλαγών κ.λπ. είχε όμως αρχίσει ήδη να καταγράφεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1960¹⁸. Η Ελλάδα όμως είχε τη μέγιστη ατυχία να ζήσει από το 1967 έως το 1974 υπό καθεστώς απεχθούς στρατιωτικής δικτατορίας. Τούτο, δυστυχώς, μεταξύ πολλαπλών δεινών είχε ως αποτέλεσμα και τον αποκλεισμό του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από

τα διεθνή οικονομικά δρώμενα. Έτσι, η μεν παγκόσμια οικονομία, άρα και το σύμφυτο τραπεζικό σύστημα, έτειναν προς μια αύξουσα οπωσδήποτε διεθνοποίηση με κατάργηση των εθνικών δασμολογικών φραγμών κ.ά., η δε κατάσταση στη χώρα μας βάδιζε προς εντελώς αντίθετη κατεύθυνση, εκείνη δηλαδή του ακόμη μεγαλύτερου προστατευτισμού και απομόνωσης από τα παγκοσμίως κρατούντα.

Με τον τρόπο αυτόν, επήλθε αποκοπή της Ελλάδας και από τα ευρωπαϊκά δεδομένα, αφού η προκαταρκτική συμφωνία εισδοχής της χώρας στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ - ΕΕC) του 1961 «πάγωσε» λόγω δικτατορίας. Η πατρίδα μας επομένως μαζί με το τραπεζικό της φυσικά σύστημα έμεινε για ικανό χρονικό διάστημα μακριά από τις συντελούμενες τότε δομικές αλλαγές στην Ευρώπη, τις οποίες πάντως προσπάθησε να προλάβει μετά την πτώση της δικτατορίας το 1974 με τα γνωστά δραματικά γεγονότα στην Κύπρο. Κατά ταύτα, υπήρξε υπογραφή συμφωνίας για πλήρη ένταξη της Ελλάδας ως δέκατο μέλος στην ΕΟΚ το 1979, με χρονικό ορίζοντα ενεργοποίησης την 1.1.1981, γεγονός που αποτέλεσε οπωσδήποτε κομβικό σημείο προσπάθειας επανεκκίνησης της εθνικής μας οικονομίας, σε συνάρτηση πλέον με τις σύγχρονες πολιτικές και οικονομικές συνισταμένες της εποχής.

5. Σε τραπεζικό ειδικότερα επίπεδο, η χώρα προσπάθησε να καλύψει όσα βήματα είχε χάσει λόγω δικτατορίας τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Σημειωτέον, ότι η θεσμική τραπεζική ευρωπαϊκή ενοποίηση είχε ήδη επισήμως ξεκινήσει με την ψήφιση της πρώτης Οδηγίας 77/780/ΕΟΚ για την ελεύθερη εγκατάσταση και παροχή υπηρεσιών των πιστωτικών ιδρυμάτων¹⁹, ενώ γίνονταν συγκεκριμένα βήματα υπέρ της βαθμιαίας απελευθέρωσης κίνησης των κεφαλαίων από αρκετό χρόνο πριν με την ψήφιση των Οδηγιών 60/921/ΕΟΚ, 63/474/ΕΟΚ, 88/361/ΕΟΚ κ.ά.

Όμως τα διεθνή οικονομικά δρώμενα άλλαζαν πλέον με διαρκώς αυξανόμενη ταχύτητα, πρωτόγνωρη για τα μέχρι τότε μεταπολεμικά δεδομένα. Η μονομερής αποδέσμευση των ΗΠΑ από τον «χρυσό» κανόνα το 1971 κυρίως για να καλύψει τα πολύ μεγάλα δημοσιονομικά της ελλείμματα λόγω του πολέμου του Βιετνάμ, σε συνδυασμό με τη στροφή της αμερικανικής καταρχάς οικονομίας προς ένα διαφορετικό μοντέλο ανάπτυξης χρηματιστηριακού και όχι πρωτίστως βιομηχανικού χαρακτήρα στα τέλη της δεκαετίας του 1990, είχαν άμεσες και καθοριστικές επιπτώσεις στο παγκόσμιο χρηματοοικονομικό καθώς και χρηματοπιστωτικό σύστημα. Επήλθε έτσι βαθμιαία μία σχεδόν απόλυτη διεθνοποίηση αγορών και τραπεζών, με εμπλοκή όλων των μεγάλων πιστωτικών ιδρυμάτων σε παγκόσμια κλίμακα στο παιχνίδι των γρήγορων κερδών μέσω μαζικών επενδύσεων στην αγορά παράγωγων προϊόντων (derivatives)

18. Αντί πολλών, Δούβλης, Η ενοποιημένη διανομή, ΠειρΝομ 1982, 5 επ· Ο ίδιος, Το πρόβλημα του ουσιαστικού πυρήνα της μετοχής στο ελληνικό οικονομικό δίκαιο, ΕλλΔνη 1988, 847 επ, 853· Ο ίδιος, Η ελληνική νομοθεσία για τις εξωχώριες (off-shore) επιχειρήσεις, ΕΤΡΑΞΧρΔ 1996, 22 επ, 26 επ, 31 επ· Ο ίδιος, Νομικά προβλήματα διασυνοριακών συγχωνεύσεων τραπεζών στην Ε.Ε. - Ένας ακόμη κοινός τόπος εταιρικού, τραπεζικού και οικονομικού δικαίου, ΕΤΡΑΞΧρΔ 2003, 31 επ, 53 επ· Ο ίδιος, Οι τάσεις ενοποίησης του περιουσιακού δικαίου και ο ρόλος του εμπορικού δικαίου, ΧρΔ 2005, 961 επ, 967 επ· Ο ίδιος, Ζητήματα είσπραξης τραπεζικών απαιτήσεων και προώθησης προϊόντων καταναλωτικής πίστης υπό το πρίσμα προστασίας των ηλεκτρονικών προσωπικών δεδομένων, ΔΕΕ 2009, 764 επ· Ο ίδιος, Ο έλεγχος για το ξέπλυμα μαύρου χρήματος στους χρηματοπιστωτικούς ομίλους εντός και εκτός Ε.Ε., ΕλλΔνη 2011, 1285, 1303 επ· Ο ίδιος, ΔΕΕ 2014, 916 επ· Ο ίδιος, Διεθνείς δράσεις κατά της φοροδιαφυγής - φοροαποφυγής: «Η Μεγάλη Χίμαιρα»; ΔΕΕ 2015, 771 επ, 779 επ, 784 επ· Κωστής (2013), 761 επ. Παλαιότερα, V. Douvli, Internationalisation du capital et firmes multinationales: caractères structurels du capitalisme mondial (αποσπάσματα αντίστοιχης διδακτορικής διατριβής, Paris, 1983), Les Petites Affiches, Paris, 1984, no 97 (17.8.84), 4 επ, no 98 (21.8.84), 2 επ, no 99 (24.8.84), 8 επ. και no 100 (28.8.84), 4 επ. Τέλος, Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2015, 1011 επ, 1014 επ.

19. Ανωτ. υπό 1/2. Γενικότερα, Δούβλης, ΔΕΕ 2015, 775.

και παράλληλη υπέρμετρη «μόχλευση» (leverage) των τραπεζικών διαθεσίμων. Σύμφυτο αποτέλεσμα όλων αυτών των κινήσεων υπήρξε, μεταξύ πολλών άλλων, η συνεχής διόγκωση της λεγόμενης «αφανούς» οικονομίας (shadow economy) και ο παράλληλος ρόλος της «αφανούς» τραπεζικής (shadow banking) στη γιγάντωση του παγκόσμιου εξωχώριου συστήματος (offshoring system)²⁰. Φυσικά, η σταδιακή αποβιομηχάνιση των ΗΠΑ καταρχάς, με ραγδαία αύξηση της ανεργίας, αδυναμία συνεπώς αποπληρωμής των δόσεων τραπεζικών δανείων κ.λπ. δεν άργησε να φανεί και να επεκταθεί διεθνώς. Ταυτόχρονα, υπήρξε επέκταση των οικονομικών αυτών φαινομένων και πέραν του καθατού επιχειρηματικού τομέα σε κοινωνικό και πολιτικό ευρύτερα επίπεδο, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον δραστικό πιστωτικό περιορισμό στη χρηματοδότηση τόσο της παραγωγικής οικονομίας, όσο και της λιανικής τραπεζικής. Υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες καλλιεργήθηκε η εμφάνιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης με επίκεντρο τον χρηματοπιστωτικό τομέα, ξεκινώντας τον Αύγουστο του 2007 από τη διεθνούς εμβέλειας γαλλική BNP Paribas για να επεκταθεί σχεδόν ταυτόχρονα στις ΗΠΑ μεταξύ 2007-2009, με κορύφωση την πτώχευση της γνωστής επενδυτικής τράπεζας (investment bank) Lehman Brothers²¹. Κατόπιν αυτών, αλυσιδωτές υπήρξαν οι συνέπειες και για ολόκληρη ουσιαστικά την Ευρώπη καθώς και το χρηματοοικονομικό εν γένει σύστημα της ΕΕ²².

6. Η ανωτέρω διεθνής οικονομικοκοινωνική αναταραχή δεν βρήκε την ελληνική οικονομία στην καλύτερή της στιγμή. Τούτο ήταν αποτέλεσμα της ασταθούς πορείας των δημοσιονομικών κυρίως, αλλά και των ιδιωτικοοικονομικών πεπραγμένων καθ' όλη την περίοδο της Μεταπολίτευσης. Η επίσημη εισδοχή της Ελλάδας στην τότε ΕΟΚ το 1981, ενώ απέφερε κοινοτικά κονδύλια σημαντικού ύψους σε σχέση με το διαμορφούμενο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ - GDP), δεν μπόρεσε να δημιουργήσει μια γενικότερη παραγωγική ανασυγκρότηση εθνικού χαρακτήρα με πάγια στοιχεία. Με τον τρόπο όμως αυτόν, η χώρα εγκλωβίστηκε πολιτικοοικονομικά στα ίδια ουσιαστικά προδικτατορικά ακόμη δεδομένα. Όσον αφορά το χρηματοπιστωτικό μας σύστημα, αυτό παρέμεινε εθνικής κατά βάση εμβέλειας, χωρίς να καταφέρει να εκμεταλλευθεί τα πλεονεκτήματα της προ κρίσης περιόδου της ΕΕ και της Ευρωζώνης κατόπιν, με την αφθονία προσφερόμενων κεφαλαίων, τα χαμηλά επιτόκια, το ισχυρό κοινό νόμισμα μεταγενέστερα κ.λπ. Έτσι, επιλέχθηκε με βραχυπρόθεσμη οπωσδήποτε οικο-

νομικοπολιτική οπτική το μοντέλο της καταρχάς πληθωριστικής οικονομίας με αλληπάλληλες υποτιμήσεις («διολισθήσεις») της δραχμής, ενώ στη συνέχεια η εισδοχή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη σηματοδότησε πολιτικές συνεχούς εσωτερικής πιστωτικής επέκτασης με βάση πλέον το «φθινό» ευρώ ως κεντρικό παράγοντα αύξησης της κατανάλωσης με κατά πλειοψηφία εισαγόμενα προϊόντα και υπηρεσίες. Υπό τον μηδέποτε επισήμως αμφισβητηθέντα κοινό δημοσιονομικό άξονα όλων των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων στην προσφυγή ενός διογκούμενου εξωτερικού δανεισμού ως εύκολη μέθοδο κάλυψης των αυξανόμενων ελλειμμάτων της οικονομίας μας, οι ελληνικές τράπεζες διαγκωνίζονταν σε καταγιετικές προσφορές κάθε μορφής δανείων και πιστώσεων σε φυσικά και νομικά πρόσωπα²³, επιλέγοντας ως κύρια στρατηγική τους την πολιτική της συνεχούς πιστωτικής επέκτασης, χωρίς όμως την εφαρμογή για μια φορά ακόμη αξιόπιστων τραπεζικών κριτηρίων.

Μόνη ίσως θετική εξαίρεση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η προσπάθεια του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος για επέκταση των τραπεζικών δραστηριοτήτων του κυρίως στα Βαλκάνια, την Κύπρο και την Τουρκία²⁴. Ειδικότερα, διαρκής χειροτέρευση των δημοσιονομικών μεγεθών με ταυτόχρονη εκτόξευση του διεθνούς δανεισμού της χώρας επήλθε και μέσω της τακτικά επαναλαμβανόμενης έκδοσης και διάθεσης στις χρηματοοικονομικές αγορές ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου²⁵, η απρόσκοπτη διοχέτευση των οποίων στηρίχθηκε στα ευνοϊκά χαμηλά σχετικά επιτόκια. Ένα μεγάλο πάντως μέρος αυτών των ομολόγων αγοράστηκε ως μορφή χρηματοδότησης του Δημοσίου από τις ελληνικές τράπεζες, οι οποίες και τα αξιοποίησαν στη συνέχεια με διάφορους τρόπους, βασιζόμενες κυρίως στις ευχέρειες που τους παρείχε η κάλυψη της ΕΚΤ.

7. Τα πράγματα όμως άλλαξαν ριζικά με αφορμή την προαναφερόμενη πρόσφατη οικονομική κρίση, που εξαπλώθηκε τάχιστα μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ, αλλά και αντίστροφα. Ως παράπλευρο αποτέλεσμα, η Ελλάδα με αφετηρία τυπικά το 2010 βρέθηκε σε κατάσταση αδυναμίας περαιτέρω διεθνούς δανεισμού μέσω των χρηματαγορών για την αναχρηματοδότηση του χρέους της, λόγω πρωτίστως εκτίναξης του συνολικού δημόσιου

20. Περιεκτικά, Δούβλης, ΔΕΕ 2015, 772, 785 επ.

21. Χαρακτηριστικά, Δούβλης (2003), 84 επ· Ε. Αλεξανδρίδου, Τα επενδυτικά προϊόντα της Lehman Brothers και η κάλυψη των ζημιών των επενδυτών, ΔΕΕ 2010, 132 επ· Μ. Roche, Κραχ διαρκείας - Η μυστική ιστορία της κρίσης, 2017, 21 επ, 94 επ, 144 επ, 170 επ, 212 επ, 240 επ, 254 επ, 289 επ.

22. Συνοπτικά, Δούβλης, ΔΕΕ 2014, 927 επ· Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2015, 1012.

23. Στεγαστικά και καταναλωτικά δάνεια, κυρίως δε επιχειρηματικές χρηματοδοτήσεις. Για τις τελευταίες σε σχέση και με τη συνολική οικονομική κατάσταση των ελληνικών επιχειρήσεων μεταξύ 2008-2014, βλ. πρόσφατα, Σ. Ρεπούσης, Αναδιάρθρωση δανείων και επιχειρήσεων, 2017, 43 επ.

24. Σε χώρες όπως η Αλβανία, η ΠΓΔΜ, η Σερβία, η Βουλγαρία, η Ρουμανία καθώς και στην Τουρκία μέσω της εξαγοράς του πλειοψηφικού μετοχικού πακέτου της Finansbank από την Εθνική Τράπεζα, η οποία και την μεταπώλησε το 2015.

25. Σχετικά, Α. Μπώλος, Αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας και υποχρεώσεις ενημέρωσης των τραπεζών κατά τη διάθεση ομολόγων Ελληνικού Δημοσίου, ΧρΠΔ 2016, 13 επ· Γ-Ε. Τοπαγλίδης, Τα κρατικά ομόλογα και η έννοια της επένδυσης ενώπιον του ICSID, ΔΕΕ 2016, 1487 επ.

χρέους της και παράλληλης «απογείωσης» των επιτοκίων (spreads) για τα ελληνικά κρατικά ομόλογα πέρα από κάθε λογική προσέγγιση²⁶. Αρκεί εδώ να υπομνησθεί εντελώς ενδεικτικά, ότι βάσει επίσημων μετρήσεων τόσο της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΛΣΤΑΤ), όσο και της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat), στα τέλη του 2009 το εθνικό δημόσιο χρέος ήταν της τάξης των 300 περίπου δισ. ευρώ, ήτοι ποσοστό περί το 129,7% του αντίστοιχου ΑΕΠ, ενώ για το 2010 τα σχετικά μεγέθη ήταν περί τα 330 δισ. ευρώ και περί το 148,3% του ΑΕΠ. Παράλληλα, το δημόσιο έλλειμμα του προϋπολογισμού έφθανε στα τέλη του 2009 σε ποσοστό το 15,4% του ΑΕΠ²⁷.

Απέναντι βεβαίως στην όλη αυτή δημοσιονομική εικόνα, δεν άργησαν να φανούν οι πρώτες ήπιες στην αρχή, εντονότερες όμως στη συνέχεια αντιδράσεις του ευρωπαϊκού και διεθνούς χρηματοοικονομικού τομέα. Οι αρμόδιες μάλιστα προς τούτο αρχές της Commission ενώ είχαν θέσει την Ελλάδα, αλλά και άλλα ευρωπαϊκά κράτη, υπό χαλαρή δημοσιονομική επιτήρηση ήδη από το 2004, αυστηροποίησαν το σχετικό καθεστώς από το 2008, με στόχο να καταφέρει η χώρα να μειώσει το δημόσιο έλλειμμά της όσο γίνεται πλησιέστερα προς το γνωστό όριο - κριτήριο του 3% της Συνθήκης του Μάαστριχτ²⁸. Δυστυχώς, το εγχώριο πολιτικοοικονομικό σύστημα επέδειξε πλήρη αδυναμία κατανόησης και συμμόρφωσης στα κελεύσματα των καιρών, με τελικό οδυνηρό για όλους μας αποτέλεσμα την είσοδο της Ελλάδας στο καθεστώς του πρώτου Μνημονίου τον Απρίλιο-Μάιο 2010, υπό την εποπτεία ΕΕ, ΕΚΤ και Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ - IMF), γνωστής αρχικά και ως «τρίοικας», με το δεύτερο και τρίτο Μνημόνιο να ακολουθούν το 2012 και 2015 αντίστοιχα²⁹.

26. Την εποχή της επίσημης ανακοίνωσης υπαγωγής της Ελλάδας υπό το καθεστώς του πρώτου Μνημονίου (Απρίλιος 2010), το spread του δεκαετούς ομολόγου για τη χώρα είχε κυριολεκτικά εκτοξευθεί ακόμη και επάνω από 1.000 μονάδες, βλ. αντιπροσωπευτικά, εφημ. «Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ» («N» 26.3.2010, www.naftemporiki.gr), «ΤΑ ΝΕΑ» (www.tanea.gr, 28.4.2010) και «ΕΘΝΟΣ» (www.ethnos.gr, 28.4.2010). Τέλος, *Roche* (2017), 15 επ.
27. Βλ. στοιχεία σε ιστότοπους ΕΛΣΤΑΤ (www.statistics.gr) και Eurostat (www.ec.europa.eu/eurostat). Ακόμη, *Β. Σαραφίδης*, Ερωτήσεις - απαντήσεις για τα τρία Μνημόνια της Ελλάδας (www.capital.gr, 11.6.2016), αναφερόμενος και στα επιμέρους δανειακά επιτόκια. Τέλος, *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Έκθεση της 8.1.2010 για τα στατιστικά στοιχεία Δημόσιου Ελλείμματος και Χρέους της Ελλάδας, COM(2010) 1 τελ.
28. Ανωτ. 1/2. Βλ. αντί πολλών και σε: www.taxheaven.gr. Ευρύτερα, *Α. Πλιάκος*, Η αρχή της μη νομισματικής χρηματοδότησης των ελλειμμάτων κατά το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα, ΝοΒ 2016, 13 επ.
29. *Σ. Ψυχομάνης*, Το ελληνικό οικονομικό πρόβλημα, 2011, 11 επ, 43 επ, 51 επ· *Δούβλης*, Τραπεζικό απόρρητο, προστασία προσωπικών δεδομένων και νομιμοποίηση παράνομων εσόδων κατά τη διεξαγωγή φορολογικών ελέγχων, ΔΕΕ 2012, 1093· *Ο ίδιος*, Ελληνικό Δημόσιο vs Ιδιωτών Δανειστών, ΔΕΕ 2013, 1107 επ· *Ο ίδιος*, ΔΕΕ 2015, 771· *Κωστής* (2013), 792

III. Θεσμικές Μνημονιακές Παρεμβάσεις Διεθνούς, Ενωσιακού και Εθνικού Επιπέδου - Τραπεζικές Ανακεφαλαιοποιήσεις - Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση

8. Σε διεθνές καταρχάς επίπεδο, κύριο προαπαιτούμενο εύρυθμης λειτουργίας των πιστωτικών ιδρυμάτων και αποδοχής τους από το παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα (τις γνωστές «αγορές») είναι η στοιχειώδης συμμόρφωση στα οικονομικοτεχνικά δεδομένα της αποκαλούμενης Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία (Basel Committee on Banking Supervision - BCBS), η οποία τυπικά αποτελεί συμβουλευτικό όργανο ενταγμένο στους κόλπους της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών (Bank for International Settlements - BIS), με έδρα τη Βασιλεία της Ελβετίας. Ο ρόλος της εν λόγω Επιτροπής συνίσταται στο να ενθαρρύνει τη σύγκλιση προς κοινές προσεγγίσεις και προδιαγραφές των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων παγκοσμίως, χωρίς όμως να σκοπεύει σε λεπτομερή αναγκαστική εναρμόιση των τραπεζικών εποπτικών τεχνικών. Στο πλαίσιο αυτό παραγωγής κανόνων «ήπιου» δικαίου (soft law)³⁰, σημαντικό άξονα του έργου της Επιτροπής αποτελεί η κάλυψη των κενών στη διεθνή εποπτική πρακτική για την επίτευξη δύο βασικών στόχων: α) ότι κανένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα δεν θα διαφεύγει της επιβαλλόμενης

επ, 829 επ, 849 επ· *Κ. Τσουκαλάς*, Ελλάδα της λήθης και της αλήθειας, 2013², 33 επ, 61 επ, 137 επ· *Χ. Γιανναράς*, *Finis Graeciae*, 2014, 83 επ, 95 επ, 101 επ, 359 επ· *Γ. Δερτιλής*, Επτά πόλεμοι, τέσσερις εμφύλιοι, επτά πτωχεύσεις, 2016, 135 επ· *Α. Μπρεδήμας*, Η εκτέλεση των αποφάσεων των δικαιοδοτικών οργάνων σε περίπτωση άρνησης πληρωμής του χρέους ενός κράτους, *ΕΛΛΑΔΗ* 2016, 1586 επ. Σημειωτέον, ότι η χρηματοδότηση για το πρώτο Μνημόνιο (2010) συνολικού ύψους 110 δισ. ευρώ δόθηκε από ευρωπαϊκής ειδικότερα πλευράς (εκτός δηλ. ΔΝΤ) απευθείας από τα κράτη-μέλη της ΕΕ (80 δισ. ευρώ) μέσω ενός *ad hoc* μηχανισμού - κοινού ταμείου με την ονομασία: «Ελληνική Δανειακή Διευκόλυνση» (ΕΔΔ), η οποία δημιουργήθηκε για την υλοποίηση της αντίστοιχης «Σύμβασης Δανειακής Διευκόλυνσης» της χώρας (Loan Facility Agreement) της 8.5.2010. Αντίθετα, τα 130 δισ. ευρώ από τα συνολικά 143 περίπου δισ. ευρώ του δεύτερου Μνημονίου (Φεβρουάριος 2012, με ολοκλήρωση του συνακόλουθου προγράμματος του Private Sector Involvement - PSI σε δύο φάσεις τον Μάρτιο-Απρίλιο 2012) δόθηκαν στην Ελλάδα από ευρωπαϊκής και πάλι πλευράς -πέραν της συμμετοχής του ΔΝΤ- μέσω του προσωρινού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ), ενώ τα 86 δισ. ευρώ του τρίτου Μνημονίου (Αύγουστος 2015) διοχετεύονται -χωρίς χρηματοδοτική συμμετοχή τη φορά αυτή του ΔΝΤ- μέσω του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Στήριξης (ΕΜΣ), ο οποίος συστάθηκε σε αντικατάσταση του ΕΤΧΣ. Τέλος, βλ. και κατωτ. σημ. 82.

30. Με ιδιαίτερα στοιχεία ως προς το γαλλικό δίκαιο, *F. Melleray*, Ο δικαστικός έλεγχος των πράξεων του «ήπιου δικαίου» (Le contrôle juridictionnel des actes de «droit souple»), *Διδικ* 2016, 481 επ.

εποπτείας και β) ότι η προβλεπόμενη ανά περίπτωση εποπτεία θα αποδεικνύεται κατ' αποτέλεσμα επαρκής. Προς την κατεύθυνση αυτήν, η Επιτροπή έχει ήδη εκδώσει μακρά σειρά εισηγητικών εγγράφων από το 1975 έως και σήμερα. Τα πλέον βασικά αυτών είναι οι τρεις μέχρι σήμερα δέσμες οδηγιών, γνωστότερες ως «Βασιλεία I, II και III» (Basel I, II, III)³¹.

Η τελευταία («Βασιλεία III») περιέχει κατά πολύ αυστηρότερες προδιαγραφές εποπτείας και φερεγγυότητας από τις δύο προηγούμενες, τις οποίες δυσκολεύονται να εφαρμόσουν πλήρως ακόμη και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ιδιαίτερα προηγμένων οικονομιών (ΗΠΑ, Γερμανία κ.ά.). Οι τράπεζες πάντως της ΕΕ, ιδιαίτερα δε εκείνες της Ευρωζώνης, έχουν τα τελευταία χρόνια επιδείξει αναλογικά σημαντική πρόοδο ως προς την όσο γίνεται πιστότερη εφαρμογή των κανόνων της «Βασιλείας III»³². Μεταξύ αυτών και τα λειτουργούντα στην Ελλάδα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τα οποία υποχρεούνται σε αυστηρότερες ακόμη προδιαγραφές, κυρίως στον τομέα της φερεγγυότητας, μετά την υπαγωγή της χώρας στο ισχύον συνολικά μνημονιακό καθεστώς.

9. Συντιθέμενο το καθεστώς αυτό από τρία μέχρι σήμερα επιμέρους επικαιροποιημένα Μνημόνια (Memorandums) επισήμως³³, που συνοδεύουν τις σχετικές προς την Ελλάδα χρηματοδοτικές - δανειακές ροές³⁴, αποτελείται

31. Πιο πρόσφατα, *Φλώρος* (2012), 20 επ· *Δούβλης*, ΔΕΕ 2014, 917· *Μ. Δούβλη*, Ελλάδα 2015, 1008.

32. Παρ' όλα αυτά, σύμφωνα με ανακοίνωση της 28.2.2017 από την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (European Banking Authority - EBA), οι ευρωπαϊκές τράπεζες αντιμετωπίζουν συνολικό έλλειμμα 159 δισ. ευρώ, ώστε να θεωρηθεί ότι έχουν συμμορφωθεί πλήρως προς τον δείκτη σταθερής καθαρή χρηματοδότησης (Net Stability Funding Ratio - NSFR), ο οποίος αποτελεί μέρος των νέων κανόνων της «Βασιλείας III», βλ. «N» 1.3.2017, 22.

33. Βλ. όμως και κατωτ. σημ. 82.

34. Συγκεντρωτικά, *Μ. Δούβλη*, Ελλάδα 2015, 1013 επ· *Δούβλης*, ΔΕΕ 2013, 1122 επ, αναφερόμενος και στο διαμορφωθέν *ad hoc* «δικαίωμα της ανάγκης». Για το τελευταίο ως θεμελιώδες συνταγματικό πρωτίστως και όχι μόνον πρόβλημα, βλ. μεταξύ πολλών, *Α. Αργυρός*, Τα «πρόνομα» του Δημοσίου και το «δικαίωμα της ανάγκης» στο κράτος δικαίου, ΝοΒ 2012, 2792 επ· *Ο ίδιος*, Έξι χρόνια «δικαίου της Ανάγκης», ΝοΒ 2016, 2212 επ· *Γ. Γεραπετρίτης*, Η οικονομική κρίση ως στοιχείο απορρύθμισης της ιεραρχίας των πηγών του δικαίου: Νομοτέλεια ή άλλοθι; ΝοΒ 2012, 2754 επ· *Κ. Χρυσόγονος/Α. Παυλόπουλος*, Το μνημόνιο ως καταστράτηγηση του ευρωπαϊκού ενωσιακού δικαίου, ΕΕΔ 2014, 369 επ· *Κ. Φώτου*, «Συνταγματική» κατάρρευση ή «αντισυνταγματική» επιβίωση; ΔΦΝ 2014, 323 επ· *Α. Μεταξάς*, Ευρώπη, Κρίση, «Εκτακτη Ανάγκη»: η ερμηνευτική ευθύνη και οι προκλήσεις για το ευρωπαϊκό δικαίο, ΕφημΔΔ 2015, 226 επ· *Μουζουράκη*, Τα ειδικά μισθολόγια στο Συμβούλιο της Επικρατείας: μία νέα φάση ή -περισσότερες από μία- αντιφάσεις στη σχετική με την οικονομική κρίση νομολογία του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου; ΕφημΔΔ 2015, 275 επ· *Ξ. Κοντιάδης/Α. Φωτιάδου*, Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος. Πώς αντέδρασαν τα Συντάγματα στην κρίση; ΕφημΔΔ 2015, 394 επ· *Σ. Κουκούλη-Σπηλιωτοπούλου*,

μαζί με τις αντίστοιχες δανειακές συμβάσεις από τα εξής κατά βάση εσωτερικά νομοθετήματα:

1ο Μνημόνιο: Ν 3845/2010, σε συνδυασμό με Ν 3986/2011 κ.ά.

2ο Μνημόνιο μαζί με το PSI³⁵: Ν 4046 και 4060/2012, σε συνδυασμό με Ν 4063, 4092-4093/2012 κ.ά.

3ο Μνημόνιο: Ν 4336/2015, σε συνδυασμό με Ν 4334 - 4335, 4337, 4340/2015, 4389/2016 κ.ά.

Με βάση τα ανωτέρω Μνημόνια, έχουν γίνει έως σήμερα τρεις επίσης ανακεφαλαιοποιήσεις (refundings, recapitalizations) των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων: το 2012-2013, 2014 και 2015. Οι υπόψη ανακεφαλαιοποιήσεις επιτεύχθηκαν τόσο με συμμετοχή ιδιωτών (κυρίως ξένων επενδυτών), όσο και με την παροχή κεφαλαιακής υποστήριξης από την αρχική «τρίκα» ή σήμερα αποκαλούμενους «θεσμούς» (institutions)³⁶, ειδήχθησαν δε στην ελληνική έννομη τάξη μέσω θέσπισης πρωτίστως Πράξεων Νομοθετικού Περιεχομένου (ΠΝΠ), οι οποίες στη συνέχεια κυρώνονταν με νόμους. Για τους σκοπούς ομαλής ολοκλήρωσης των παραπάνω τραπεζικών ανακεφαλαιοποιήσεων υπό τον απόλυτο έλεγχο των δανειστών, κύριο θεσμικό όργανο υπήρξε η ΤτΕ σε στενή συνεργασία με το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΤΧΣ), το οποίο ιδρύθηκε για τον λόγο αυτόν βάσει του Ν 3864/2010³⁷. Με τον τρόπο αυτόν, τα δανειακά κεφάλαια της «τρίκας», άλλως «θεσμών» διοχετεύονταν στο ΤΧΣ από τους ειδικούς ευρωπαϊκούς οργανισμούς, οι οποίοι συστάθηκαν για τις ανάγκες χρηματοδότησης των υπό μνημονιακό καθεστώς κρατών-

Μέτρα λιτότητας που παραβιάζουν τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, δικαίο της Ένωσης και ΣτΕ ΟΛ 2287-2290/2015 ΕΕΔ 2015, 745 επ· *Κ. Κοσμάτος*, Η ποινική νομολογία του Αρείου Πάγου στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, 2015, 1 επ, 39 επ, 257 επ· *Α. Αιμιλιανίδης κ.ά.*, Η Κυπριακή Δημοκρατία και το Δικαίο της Ανάγκης, 2016, 95 επ.

35. Ανωτ. ΙΙ/6 και σημ. 29. Επίσης, *Π. Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου*, Η προστασία του επενδυτή-καταναλωτή από την εφαρμογή του PSI, ΔΕΕ 2012, 1006 επ· *Σ. Μιχαλόπουλος*, PSI και ρήτρες συλλογικής δράσης, ΔΕΕ 2016, 312 επ· *Μπώλος*, ΧρΙΔ 2016, 13 επ. Τελικά, μέσω του PSI «κουρεύτηκε» ι-διωτικό χρέος της Ελλάδας ύψους 106 δισ. ευρώ, ενώ η απομείωση του σχετικού δημόσιου χρέους ήταν της τάξης των 20,6 δισ. ευρώ, βλ. «N» 24.4.2016, 4 επ, με λεπτομερές χρονολόγιο της όλης ελληνικής κρίσης.

36. Ανωτ. σημ. 29.

37. *Δ. Αυγητίδης/Α. Καραγκουνίδης*, Η συμμετοχή στην ανακεφαλαιοποίηση των πιστωτικών ιδρυμάτων (Ν 3864/2010) υπό το πρίσμα του εθνικού και του ενωσιακού δικαίου (γγμδ), ΧρηΔικ 2013, 197 επ· *Δούβλης*, ΔΕΕ 2014, 917· *Μ. Δούβλη*, Ελλάδα 2016, 1624, 1633, με παράθεση βιβλιογραφίας. Για την υλοποίηση ειδικότερα της τρίτης χρηματοπιστωτικής ανακεφαλαιοποίησης, με περαιτέρω τροποποιήσεις του Ν 3864/2010 και λοιπές συναφείς νομοθετικές παρεμβάσεις, βλ. Ν 4340/2015.

μελών της Ευρωζώνης (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Κύπρος)³⁸.

10. Οι εν λόγω ειδικού σκοπού ευρωπαϊκοί οργανισμοί ήσαν κυρίως χρονολογικά οι εξής:

- Η *ad hoc* συσταθείσα «Ελληνική Δανειακή Διευκόλυνση» του πρώτου Ελληνικού Μνημονίου³⁹, μαζί με τον ανάλογο Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης της Ελληνικής Οικονομίας (ΕΜΣΕΟ), ο οποίος στη συνέχεια συγχωνεύθηκε στους κόλπους του EFSM.

- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stabilisation Mechanism - EFSM/ΕΜΧΣ), που δημιουργήθηκε σε προσωρινή βάση τον Μάιο-Ιούνιο 2010 με έδρα το Λουξεμβούργο.

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (European Financial Stability Facility - EFSF/ΕΤΧΣ)⁴⁰, το οποίο ιδρύθηκε τον Ιούνιο 2010 ως ιδιωτική ανώνυμη εταιρία με έδρα και πάλι το Λουξεμβούργο.

- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (European Stability Mechanism - ESM/ΕΜΣ), που δημιουργήθηκε σε μόνιμη πλέον βάση τον Ιανουάριο 2013 με έδρα το Λουξεμβούργο και ο οποίος από τον Ιούνιο 2013 αντικατέστησε οριστικά τους EFSF και EFSM⁴¹.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τις ανωτέρω ανακεφαλαιοποιήσεις των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων⁴², για τη μεν πρώτη του 2012-2013 αντλήθηκε υπό την εποπτεία της ΤτΕ μέσω ΤΧΣ από τα μέχρι τότε διαθέσιμα στη χώρα δάνεια ποσό περί τα 25,5 δισ. ευρώ, με σύνολο απαιτηθέντων προς τούτο κεφαλαίων και από άλλα μέσα στήριξης περί τα 40 δισ. ευρώ⁴³. Αντίθετα, για τη δεύτερη τραπεζική ανακεφαλαιοποίηση του 2014 δεν απαιτήθηκαν δανειακά κεφάλαια, αφού τα αναγκαία 8,3 δισ. ευρώ καταβλήθηκαν από τον ιδιωτικό αποκλειστικά τομέα, κυρίως ξένους θεσμικούς επενδυτές, με «παράπλευρη» όμως απώλεια την υπερβολικά μεγάλη απομείωση (dilution) των μέχρι τότε «παλαιών» μετοχικών δικαιωμάτων στις ελληνικές συστημικές τράπεζες.

Τέλος, η τρίτη μέχρι σήμερα πιστωτική ανακεφαλαιοποίηση του 2015 ήταν τελικά της τάξης των 5,4 δισ. ευρώ από τα 25 δισ. ευρώ που είχαν για τον σκοπό αυτόν προβλεφθεί συνολικά στο τρίτο Μνημόνιο, ακολούθησε δε και αυτή τους γνωστούς κανόνες διοχέτευσης μέσω ΤΧΣ υπό την εποπτεία της ΤτΕ⁴⁴. Ας σημειωθεί εξάλλου ότι στο πλαίσιο του τρίτου Μνημονίου, ολοκληρωτο το ΤΧΣ μαζί με τις συμμετοχές που κάθε φορά κατέχει στα τέσσερα (4) ελληνικά συστημικά πιστωτικά ιδρύματα υπήχθη στο νέο «Υπερταμείο» με την ονομασία «Ελληνική Εταιρία Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε.»⁴⁵.

11. Το όλο θεσμικό ευρωπαϊκό καθεστώς για τα πιστωτικά ιδρύματα αυστηροποιήθηκε πάντως ακόμη περισσότερο λόγω της υιοθέτησης της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης, η οποία ξεκίνησε ως στόχος το 2012 για να ολοκληρωθεί, τουλάχιστον τυπικά, το 2016⁴⁶. Από πλευράς ελληνικού δικαίου, οι σχετικές βασικές ρυθμίσεις εμπεριέχονται ως τμήματα του νέου τραπεζικού Ν 4261/2014⁴⁷, σε συνάρτηση και με άλλα ειδικά τραπεζικά νομοθετήματα, όπως ο Ν 4335/2015, ο οποίος ψηφίσθηκε σε εναρμόνιση προς την Οδηγία 2014/59/ΕΕ⁴⁸. Η βασική δομή της Ευρωπαϊκής Τραπεζικής Ένωσης στηρίζεται σε τρεις πυλώνες:

1ος Πυλώνας: Ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός (Single Supervisory Mechanism - SSM)

2ος Πυλώνας: Ο Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης (Single Resolution Mechanism - SRM) και

3ος Πυλώνας: Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Εγγύησης Καταθέσεων (European Deposit Insurance Scheme - EDIS).

Ειδικότερα, ο πρώτος πυλώνας (SSM) έχει τεθεί σε ισχύ από 4.11.2014, αποτελούμενος κυρίως από τους Κανονισμούς 575 και 1024/2013 καθώς και 468/2014 κ.ά.⁴⁹. Περαιτέρω, ο δεύτερος πυλώνας (SRM) έχει τεθεί σε πλήρη ισχύ από 1.1.2016, συντιθέμενος κυρίως από τον Κανονισμό 806/2014, την Οδηγία 2014/59/ΕΕ κ.ά.⁵⁰. Εδώ υπάγεται και η ίδρυση του Ενιαίου Ταμείου

38. Αντιπροσωπευτικά, *Ψυχομάνης* (2011), 11 επ, 43 επ· *Δούβλης*, ΔΕΕ 2012, 1093, 1108· *Ο ίδιος*, ΔΕΕ 2013, 1108· *Γ. Ψαρουδάκης*, Η συστημική σταθερότητα στο ελληνικό δίκαιο, ΕΕμπΔ 2013, 494 επ· *Ο. Αλουρι*, The after-crisis global supervisory and regulatory reforms: A critical review under the perspectives of necessity and achievability, ΧρηΔικ 2015, 157 επ.

39. Ανωτ, σημ. 29.

40. Ανωτ, σημ. 29.

41. Ανωτ, σημ. 29.

42. Ανωτ, υπό III/9. Γενικότερα, *Κ. Ντζούφας*, Οι υπό αίρεση μετατρέψιμες ομολογίες Cocos (Contingent Convertible Bonds) και ο ρόλος τους ως εργαλείων για την ανακεφαλαιοποίηση των πιστωτικών ιδρυμάτων, ΔΕΕ 2016, 1032 επ.

43. Ανωτ, σημ. 29, 37-38. Ακόμη, *ΤτΕ*, Έκθεση για την Ανακεφαλαιοποίηση και Αναδιάρθρωση του Ελληνικού Τραπεζικού Τομέα, Δεκέμβριος 2012 (www.bankofgreece.gr).

44. Ανωτ, σημ. 37.

45. Άρθρα 184 επ, 188 ν. 4389/2016 (πρώην «Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου Α.Ε.» του Ν 3986/2011). Βλ. και κατωτ. σημ. 59.

46. Περιεκτικά, *Μ. Δούβλη*, ΕλλΔνη 2015, 1006, 1013· *Η ίδια*, ΕλλΔνη 2016, 1631 επ· *Χ. Χριστοπούλου*, Από τη Νομισματική στην Τραπεζική Ένωση, ΔΕΕ 2016, 1470 επ. Επίσης, *Δούβλης*, ΔΕΕ 2009, 774, αναφερόμενος και στη δημιουργία ευρωπαϊκού τραπεζικού δικαίου· *Ο ίδιος*, ΔΕΕ 2015, 786. Ομοίως, *Λαζαράτος/Παναγοπούλου*, ΕφημΔΔ 2015, 78 επ.

47. Ανωτ, σημ. 11.

48. Αντί πολλών, βλ. πρόσφατα, *Χ. Γκόρτσος*, Η εφαρμογή «μέτρων δημόσιας χρηματοπιστωτικής σταθεροποίησης» σε πιστωτικά ιδρύματα σύμφωνα με το νόμο 4335/2015, ΧρηΔικ 2015, 157 επ· *Μ. Δούβλη*, ΕλλΔνη 2016, 1630 επ.

49. *Μ. Δούβλη*, ΕλλΔνη 2015, 1006 επ, 1011 επ· *Η ίδια*, ΕλλΔνη 2016, 1629 επ, 1632 επ.

50. *Μ. Δούβλη*, ΕλλΔνη 2016, 1630 επ.

Εξυγίανσης (Single Resolution Fund - SRF), το οποίο έχει τεθεί σε ισχύ επίσης από 1.1.2016. Με βάση τον εν λόγω πυλώνα, συγκεκριμένα δε την Οδηγία 2014/59/ΕΕ⁵¹, ισχύει από 1.1.2016 το σύστημα «εσωτερικής» διάσωσης (bail-in) όσων πιστωτικών ιδρυμάτων κριθούν ως αφερέγγυα, αντί του προηγούμενα ισχύοντος συστήματος «εξωτερικής» διάσωσης (bail-out), που βασιζόταν στα διαθέσιμα του Ταμείου Εγγύησης Καταθέσεων και Επενδύσεων (ΤΕΚΕ, Ν 3746/2009) καθώς και ενωσιακή χρηματοδοτική βοήθεια⁵².

12. Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα το παραπάνω ισχύον πλέον bail-in σύστημα, αυτό ξεκινά: α) με γενναίο χωρίς όριο κούρεμα των μετοχικών συμμετοχών καταρχάς του αφερέγγυου πιστωτικού ιδρύματος, β) κατόπιν των ομολογιούχων δανειστών της υπόψη τράπεζας με τους ίδιους αναλογικά όρους και στη συνέχεια, υπό την προϋπόθεση ότι τα προηγούμενα έσοδα δεν επαρκούν, γ) με ποσοστιαία απομείωση («haircut») όσων καταθέσεων υπερβαίνουν το όριο προστασίας του EDIS των 100.000 ευρώ⁵³. Στην περίπτωση πάντως της Ελλάδας, εφαρμόστηκε για τελευταία μεν φορά τυπικά το bail-out σύστημα, με ανάμεικτα πάντως στοιχεία και bail-in, αφού οι δύο ιδιαίτερα τελευταίες τραπεζικές ανακεφαλαιοποιήσεις⁵⁴ προέβλεπαν σε σημαντικό ποσοστό/ποσοστού απομείωση των δικαιωμάτων των υφιστάμενων μετόχων μέσω της προκαθορισμένης σχέσης ανταλλαγής παλαιών και νέων μετοχών (dilution)⁵⁵, της πολύ σημαντικής αρνητικής απόκλισης των τιμών απόκτησης των οικείων συμμετοχικών μετοχικών δικαιωμάτων (warrants)⁵⁶ από τους νέους μετόχους σε σύγκριση με τη χρηματιστηριακή τους διακύμανση κ.λπ. Υπάρχει πάντως και η περίπτωση της επίσης τεθείσας υπό μνημονιακό καθεστώς Κύπρου, όπου το bail-in σύστημα πρωτοεφαρμόστηκε επισήμως το 2013 με διαφορετικό ανά εμπλεκόμενο πιστωτικό ίδρυμα ποσοστό «κούρεμα» («haircut») επί των τραπεζικών καταθέσεων, με αυστηρότερους δηλαδή ουσιαστικά όρους από τους μετέπειτα θεσμικά προβλεπόμενους κατά τα προλεχθέντα.

Τέλος, ο τρίτος πυλώνας (EDIS), ο οποίος βασίζεται κυρίως στην Οδηγία 2014/49/ΕΕ⁵⁷, δεν έχει ακόμη τεθεί σε πλήρη εφαρμογή, λόγω κυρίως των αντιρρήσεων της Γερμανίας, αλλά και λοιπών κρατών-μελών, ως προς τον τρόπο συμμετοχής και το ποσοστό κάλυψης των

51. Ανωτ. σημ. 48.

52. Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1633.

53. Αλούπη, Bail-in και απομείωση τραπεζικών καταθέσεων, Συνήγορος, τεύχ. 108/2015, 39 επ· Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1632 επ.

54. Ανωτ. υπό ΙΙΙ/10.

55. Ανωτ. υπό ΙΙΙ/10.

56. Χαρακτηριστικά, Ι. Λιναρίτης, Τα warrants («τίτλοι παραστατικοί δικαιωμάτων κτήσης μετοχών») ως εργαλείο της κεφαλαιαγοράς για την αντιμετώπιση της (τραπεζικής) αφερέγγυότητας, ΕΕμπΔ 2014, 1 επ.

57. Εσωτερική εναρμόνιση με τον Ν 4370/2016.

απαιτούμενων κεφαλαίων από μέρος όσων πιστωτικών ιδρυμάτων υπαχθούν στο οικείο σύστημα⁵⁸.

IV. Μνημονιακές Επιπτώσεις - Προοπτικές του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος

13. Μετά την ολοκλήρωση των τριών ανωτέρω ανακεφαλαιοποιήσεων, το υπάρχον πιστωτικό σύστημα που σχηματοποιήθηκε στην Ελλάδα⁵⁹ παρουσιάζει αφεαυτού αρκετά καλή εικόνα από πλευράς φερεγγυότητας, σε σχέση τουλάχιστον με εκείνη της χώρας συνολικά. Βεβαίως, έχει αλλάξει εντελώς ο μετοχικός χαρακτήρας των τεσσάρων κυρίως συστημικών τραπεζών που απέμειναν⁶⁰, επίκεινται δε ενδεχομένως και περαιτέρω αναδιατάξεις στο μέλλον. Ως θετικό πάντως στοιχείο προκύπτει ο τυπικός και σε μεγάλο βαθμό ουσιαστικός διαχωρισμός των όσων πιστωτικών ιδρυμάτων εξακολουθούν σήμερα να υπάρχουν από το Ελληνικό Δημόσιο, με θεσμικό όχημα τη ριζική αλλαγή των διοικήσεών τους με καθαρά τραπεζικά κριτήρια, όπως και της διοίκησης του ΤΧΣ πιο πρόσφατα. Θετική επίσης εμφανίζεται η εφαρμογή υγιών πλέον δεδομένων κατά τα διεθνώς κρατούντα στις περιορισμένες έστω ακόμη χρηματοδοτικές ροές προς τον δραστηριοποιούμενο ιδιωτικό τομέα της οικονομίας.

Παρά ταύτα, κατ' εξοχήν αρνητικό στοιχείο παραμένει το υψηλό ποσό/ποσοστό αφενός μεν των ανεξόφλητων τραπεζικών («κόκκινων») δανείων και πιστώσεων, που ευρίσκονται σε κατάσταση οριστικής καθυστέρησης περισσότερο από 90 ημέρες (Μη Εξυπηρετούμενα Δάνεια - Non-Performing Loans-NPLs), αφετέρου δε των αποκαλούμενων «πορτοκαλί» δανείων πρόσκαιρης

58. Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1632. Ακόμη, *European Commission*, Press release 24.11.2015 (www.europa.eu).

59. Τέσσερα συστημικά πιστωτικά ιδρύματα (Εθνική Τράπεζα, Alpha Bank, Eurobank και Τράπεζα Πειραιώς), με εκτός συστημικού πεδίου μία μόνον τράπεζα (Attica Bank), μαζί με τις εναπομείνουσες συνεταιριστικές τράπεζες, υποκείμενες όμως ακόμη σε επιμέρους διαδικασίες ανακεφαλαιοποίησης, βλ. πιο πρόσφατα, Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2015, 1006, 1009· Η ίδια, ΕλλΔνη 2016, 1623· Ε. Τζίβα, Συνεταιριστικές τράπεζες και οικονομική κρίση, ΕπισκΕΔ 2015, 368 επ. Τέλος, «N» 12.5.2017, 14 και 16.5.2017, 13, αναφορικά με την τυπική ολοκλήρωση την 15.5.2017 της ανακεφαλαιοποίησης της Attica Bank βάσει του σχετικού αρνητικού stress test του 2015 και τη σημαντική παράλληλα αναδιάρθρωση των «κόκκινων» δανείων της με αρκετά πρωτότυπο για τα ελληνικά δεδομένα χρηματοοικονομικό τρόπο (αναλυτικότερα, σε: www.focusbank.gr, 16.5.2017).

60. Βλ. απόφ. ΕΚΤ/2014/3 της 4.12.2014 - Παράρτημα (www.europa.eu). Σε δύο από τα συστημικά αυτά πιστωτικά ιδρύματα (ανωτ. σημ. 59), τα πλειοψηφικά πακέτα κατέχουν πλέον μέτοχοι μεγάλων ξένων -μη ευρωπαϊκών- funds, ενώ τα άλλα δύο ευρίσκονται μέχρι σήμερα υπό τον τυπικό τουλάχιστον έλεγχο του ΤΧΣ (ανωτ. σημ. 45). Χαρακτηριστική η ανάλυση του Κ. Καλλιτση, Το ΤΧΣ, οι τράπεζες και οι Β' κατηγορίας ιθαγενείς, Οικονομική «Κ», 7.5.2017, 1.

έστω καθυστέρησης ή και υπό καθεστώς ακόμη επιτηρούμενης ρύθμισης για λιγότερο από 2 χρόνια (Μη Εξυπηρετούμενες Εκθέσεις ή Πιστωτικά Ανοίγματα - Non-Performing Exposures-NPEs)⁶¹. Με στοιχεία μάλιστα της ΤτΕ των αρχών ακόμη του 2016, το σύνολο των NPLs και NPEs δανείων για τα συστημικά και μόνον πιστωτικά ιδρύματα υπερéβαιναν τα 240 δισ. ευρώ, από τα οποία περί τα 108,3 δισ. ευρώ, δηλαδή το 45% του συνόλου των εν λόγω τραπεζικών επισφαλειών, ανήκαν στην κατηγορία των NPLs⁶². Σημαντική συνολικά θέση σε αυτές τις οριστικά καθυστερημένες τραπεζικές απαιτήσεις (NPLs) καταλαμβάνουν σε κάθε περίπτωση συγκριτικά προς την αντίστοιχη κατηγορία στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων (περί τα 43,4 δισ. ευρώ) οι επιχειρηματικές οφειλές (περί τα 64,8 δισ. ευρώ), η βιωσιμότητα των οποίων δεν φαίνεται υπό τις σημερινές τουλάχιστον οικονομικές συνθήκες να μπορεί να υπερβεί το 50% στην ευνοϊκότερη προοπτική⁶³. Ας σημειωθεί εξάλλου από στατιστική άποψη, ότι με στοιχεία του Δεκεμβρίου 2008 το ποσοστό αυτής της κατηγορίας των χρηματοδοτήσεων (επιχειρηματικά NPLs) κάλυπτε περί το 5,40% του συνόλου των τότε τραπεζικών επισφαλειών, με στοιχεία του Ιουνίου 2016 το αντίστοιχο ποσοστό είχε φθάσει το 45,10%, ενώ με βάση πιο πρόσφατα στοιχεία των πρώτων μηνών του 2017 το υπόψη ποσοστό κυμαίνεται στο 44,7% περίπου. Πιο ανησυχητικό πάντως είναι το γεγονός της μη ανακοπόμενης αύξησης συνολικά των «κόκκινων» δανείων περί τα 2,5 δισ. ευρώ κατά τους πρώτους τέσσερις μήνες του 2017, παρά την πρόσκαιρη τάση μείωσής τους το τελευταίο τουλάχιστον τρίμηνο του 2016⁶⁴. Τούτο οφείλεται προφανώς στην υφεσιακή πορεία της εθνικής μας οικονομίας κατά τα τελευταία τουλάχιστον έτη⁶⁵, με τη συνακόλουθη συνεχή μείωση μισθών και συντάξεων, το διαρκώς αυξημένο ποσοστό ανεργίας κλπ, υπό τη συνοδεία της ανάλογης πολιτικής αβεβαιότητας σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο.

14. Απέναντι στη διαμορφούμενη αυτή κατάσταση, η οποία βεβαίως κάθε άλλο παρά συνιστά αποκλειστικά ελληνική παθολογία⁶⁶, το φιλόδοξο οπωσδήποτε «στόιχημα» των ελληνικών συστημικών πιστωτικών ιδρυμάτων, όπως και ταυτόχρονος στόχος του SSM, είναι να έχει μειωθεί με κάθε δυνατό νόμιμο τρόπο το συνολικό ποσό των υφιστάμενων ιδίως NPEs μορφών τραπεζικών καθυστερήσεων κατά 40 περίπου δισ. ευρώ έως τα τέλη του 2019 σε πρώτη φάση⁶⁷. Τούτο δε με τη χρήση και ως προς τις μορφές των NPLs («κόκκινων») δανείων των μεθόδων «αυτοκάθαρσης» του ισχύοντα Κώδικα Τραπεζικής Δεοντολογίας (ΚΤΔ)⁶⁸ ή των ρυθμίσεων για τις τραπεζικές οφειλές μικρομεσαίων επιχειρήσεων⁶⁹ ή

61. Σχετικά, *Ψυχομάνης*, Η προβληματική των «κόκκινων» δανείων, ΔΕΕ 2016, 1326 επ· *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2016, 1624· *Ρεπούσης* (2017), 43 επ. Τέλος, Οικονομική «Κ» 28.5.2017, 3.

62. Βλ. Οικονομική «Κ» 5.3.2017, 2, 28.5.2017, 3 και «N» 24.4.2017, 17 καθώς και «Κ» 7.5.2017, 4.

63. Αναλυτικότερα: www.focusbank.gr, 30.1.2017, «N» 18.3.2017, 13 και «Κ» 7.5.2017, 4, με λεπτομερή στοιχεία επιμέρους κατηγοριών «κόκκινων» δανείων. Τέλος, Οικονομική «Κ» 28.5.2017, 3.

64. Βλ. συγκεκριμένα στοιχεία σε άρθρο του *Γ. Παπαδογιάννη*, Οικονομική «Κ» 26.2.2017, 3, αλλά και 28.5.2017, 3, όπως και σε: www.focusbank.gr, 30.1.2017, 7.3.2017, 6.4.2017 καθώς και 13.4.2017. Τέλος, «N» 24.4.2017, 17 και «Κ» 12.5.2017, 20 καθώς και ανωτ. σημ. 63.

65. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, το 2015 έκλεισε με ύφεση της τάξης του 0,3% του ΑΕΠ, το 2016 με ποσοστό 0,1%, ενώ για το πρώτο τρίμηνο του 2017 τα υπάρχοντα προσωρινά ακόμη στοιχεία δείχνουν ποσοστό ενδεχομένως ύφεσης 0,5% του ελληνικού ΑΕΠ ή στην καλύτερη περίπτωση θετικό πρόσημο της τάξης μόλις του 0,4%, βλ. «N» 16.5.2017, 3 και 6.6.2017, 2 επ. καθώς και «Κ» 16.5.2017, 19.

66. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικές, μεταξύ αρκετών άλλων, οι περιπτώσεις της ολλανδοβελγικής τράπεζας Fortis και της γαλλοβελγικής Dexia, οι οποίες κατέρρευσαν λόγω υπερβολικών «κόκκινων» ανοιγμάτων του 2008, της αυστριακής τράπεζας Heta Asset Resolution AG, που οδηγήθηκε για τους ίδιους λόγους σε χρηματοοικονομικό αδιέξοδο το 2014 ευρισκόμενη υπό τον έλεγχο της κρατικής Hypo Alpe-Adria-Bank, τιθέμενη έτσι τον Μάρτιο 2015 υπό καθεστώς εξυγίανσης, των ιταλικών πιστωτικών ιδρυμάτων Banca Monte die Paschi di Siena και Intensa Sanpaolo, τα οποία αναζητούν ακόμη οριστική λύση μαζί με τις αρμόδιες εθνικές και ευρωπαϊκές αρχές για τη διευθέτηση των γενικευμένων προβλημάτων κεφαλαιακής επάρκειας που αντιμετωπίζουν λόγω των χρηματοδοτικών επισφαλειών των χαρτοφυλακίων τους, ενώ και άλλες ιταλικές περιφερειακές τράπεζες, όπως οι Banca Popolare di Vicenza και Veneto Banca, έχουν ήδη ζητήσει διάσωση μέσω ανακεφαλαιοποίησής τους. Ανάλογα δυσχερή ζητήματα αντιμετώπισαν σχετικά πρόσφατα και ιρλανδικές, βρετανικές καθώς και ισπανικές τράπεζες, βλ. συνολικά, *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2016, 1632-1633, όπως και «N» 4.7.2016, 7, 1.3.2017, 22, 23.3.2017, 24, 26.5.2017, 28 καθώς και *Roche* (2017), 205 επ. Πρβλ. και ΔικΕΕ 8.11.2016 (υπόθ. C-41/2015), ΔΕΕ 2017, 360 επ, με παρατ. *Α. Ανδριανέση*, 363 επ. Σημειωτέον, ότι με στοιχεία έως το καλοκαίρι του 2016 είχαν εισφερθεί με διάφορους τρόπους για τη διάσωση του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος κεφάλαια συνολικού ύψους περί τα 2 τρισ. ευρώ, «N» 4.7. 2016, 7 και ανωτ. σημ. 32.

67. Οικονομική «Κ» 28.5.2017, 3. Βλ. και ανωτ. σημ. 61-62.

68. Πρόκειται περί του Ν 4224/2013, όπως σήμερα ισχύει με βάση και αρκετές κανονιστικές παρεμβάσεις της ΤτΕ, όπου -μεταξύ άλλων- η αναθεωρητική του ΚΤΔ απόφ. ΕΠΑΘ 195/1/29.7.2016 (ΦΕΚ Β' 2376/2.8.2016) καθώς και η πιο πρόσφατη ΕΠΑΘ 221/2/17.3.2017 (ΦΕΚ Β' 971/22.3.2017), με την οποίαν επεκτείνεται η εφαρμογή του ΚΤΔ σε οφειλότες των υπό ειδική εκκαθάριση πιστωτικών και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων, βλ. *Δούβλης*, Το σχέδιο αναδιοργάνωσης πτωχευμένων επιχειρήσεων (άρθρα 107-131 ΠτΚ) στη νομολογία, ΔΕΕ, 2016, 464· *Γ. Πανίτσας*, σε: Τραπεζικές συναλλαγές (επιμ. *Δ. Λαδός*), 2016, 67 επ· *Δ. Φλάμπουρας*, Η καταγγελία των πιστώσεων ενόψει του Κώδικα Δεοντολογίας της Τράπεζας της Ελλάδος - Διαδικασία και δογματικά ζητήματα, ΧρΙΔ 2016, 307 επ· *Α. Τασίκας*, Ο Κώδικας Δεοντολογίας Τραπεζών για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών οφειλών, ΕπισκεΔ 2016, 29 επ· *Μ. Δούβλη*, ΕΛΛΔνη 2016, 1623 επ, 1630· *Ρεπούσης* (2017), 57 επ.

69. Άρθρα 60 επ, 62 επ. Ν 4307/2014, *Δούβλης*, ΔΕΕ, 2016, 464 και με νομολογία· *Ι. Δρίτσουλας*, σε: Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., 350 επ. Πρβλ. πρόσφατα και ΜΠρΑΘ 963/2017, ΔΕΕ 2017, 371 επ.

εφαρμογής γενικότερα των νέων ισχυουσών προπρωτοδικωτικών κανόνων εξυγίανσης επιχειρήσεων καθώς και της πτωχευτικής τους μετέπειτα αναδιοργάνωσης⁷⁰, είτε μέσω πώλησης σε εξειδικευμένες για τον σκοπό αυτόν εταιρίες με συμμετοχή συνήθως γνωστών funds του εξωτερικού⁷¹. Πιο πρόσφατα, το σχετικό θεσμικό «οπλοστά-

σιο» εμπλουτίστηκε με την ψήφιση του Ν 4469/2017 για τον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών επιχειρήσεων, όπου μεταξύ άλλων υπάγονται οι απαιτήσεις τόσο των πιστωτικών και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων, όσο και εκείνων που ευρίσκονται σε καθεστώς ειδικής εκκαθάρισης καθώς και των εταιριών του άρθρου 1 Ν 4354/2015⁷². Αντίθετα, από τις ευνοϊκές ρυθμίσεις του νέου αυτού νόμου εξαιρούνται, πλην των άλλων, όσες οφειλές φυσικών ή νομικών προσώπων εξακολουθούν να ευρίσκονται υπό δικαστική έγκριση υπαγωγής τους στο καθεστώς των άρθρων 62 επ. Ν 4307/2014 ή σε ανάλογο πλαίσιο του ΠτΚ⁷³. Δεν θα πρέπει εξάλλου να παραλειφθεί η μνεία στην προκειμένη περίπτωση των παράλληλων απομειωτικών επιπτώσεων σε επίπεδο πλέον λιανικής αποκλειστικά τραπεζικής από τη συνεχιζόμενη δικαστική εφαρμογή του Ν 3869/2010, γνωστότερου ως «Νόμου Κατσέλη»⁷⁴.

Με γενικότερους συνεπώς οικονομικούς όρους σε σχέση με τα παραπάνω δεδομένα, η ελάττωση των οριστικών πρωτίστως τραπεζικών επισφαλειών, επιχειρηματικού ιδίως χαρακτήρα, θα πρέπει να επιτευχθεί μέσω δι-αγραφής χρεών κατά το ήμισυ περίπου, ενώ το υπόλοιπο ποσό έχει υπολογισθεί να απομειωθεί κατά 30% μέσω χρηματοδοτικών αναδιορθώσεων και κατά 20% μέσω πώλησης σε τρίτους ενδιαφερόμενους φορείς⁷⁵.

70. Άρθρα 99 επ. και 107 επ. Ν 3588/2007 (ΠτΚ) αντίστοιχα, όπως τροποποιήθηκαν με τον Ν 4446/2016, Γ. Μιχαλόπουλος, Τρεις εκδοχές ανάπλασης των διαδικασιών αφερεγγυότητας και τέσσερις προτάσεις αναθεώρησης ρυθμίσεων του Πτωχευτικού Κώδικα, ΔΕΕ 2016, 1161 επ· Δρίτσουλας, ό.π., 327 επ· Δούβλης, ΔΕΕ 2016, 456 επ, με ευρείες βιβλιογραφικές παραπομπές. Τέλος, βλ. και άρθρα 162-163γ ΠτΚ, όπως προέκυψαν μετά την πρόσφατη και πάλι τροποποίηση από το άρθρο 62 Ν 4472/2017 για τις μικροπρωτοδικεύσεις. Σημειώτεον ότι βάσει του άρθρου 65 παρ. 3 του τελευταίου αυτού νόμου, τα εμπλεκόμενα στελέχη πιστωτικών ιδρυμάτων σε αναδιορθώσεις ή και διαγραφές δανείων ή άλλου είδους τραπεζικών οφειλών δεν ευθύνονται για σχετικές πράξεις ή παραλείψεις ποινικού ή αστικού χαρακτήρα, εκτός βεβαίως συγκεκριμένων βλαπτικών περιπτώσεων και υπό ιδιαίτερου διαδικαστικού όρους.
71. Συγκεντρωτικά, Δούβλης, ΔΕΕ 2016, 463 επ. (σημ. 41-42), αναφερόμενος στην ανέλιξη του νομικού πλαισίου των Εταιριών Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ) καθώς και των Εταιριών Απόκτησης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΑΑΔΠ) των άρθρων 1 επ. Ν 4354/2015, όπως και στην αρχική εμπλοκή στην όλη κίνηση ορισμένων ξένων επενδυτικών οίκων, για παράδειγμα της διεθνώς γνωστής αμερικανικής πολυεθνικής επιχείρησης Kohlberg Kravis Roberts (KKR), με το αντίστοιχο fund. Για το ίδιο θέμα ευρύτερα, Ι. Γεροντίδης, σε: Τραπεζικές συναλλαγές, ό.π., 320 επ· Ζ. Τσολακίδης, Μεταβίβαση απαιτήσεων από μη εξυπηρετούμενα δάνεια, ΧρΙΔ 2016, 641 επ· Ρεπούσης (2017), 88 επ. Δεν είναι εξάλλου άσχετη με το θέμα η εξαγορά την 21.2.2017 της διαθέτουσας γενική τραπεζική άδεια Credicom Consumer Finance από το επίσης διεθνώς γνωστό επενδυτικό fund Atlas Capital Group, ώστε να δημιουργηθεί με τον τρόπο αυτόν η Atlas Bank με εξειδίκευση στη χρηματοδότηση επιχειρήσεων και τις αναδιορθώσεις εταιρικών δανείων στη χώρα μας (www.focusbank.gr, 22-23.2.2017 και 14.3.2017 καθώς και «N» 24.2.2017, 13). Μέχρι πάντως τον χρόνο ολοκλήρωσης επικαιροποίησης του παρόντος είχαν επισήμως δοθεί από την ΤτΕ ως αρμόδια εποπτική αρχή τέσσερις άδειες για τη διαχείριση - αναδιάρθρωση τραπεζικών δανείων, όπου πρωτίστως τα «κόκκινα»: α) καταρχάς στη Cepal Hellas (πρώην Actua Hellas) από αρχές Δεκεμβρίου 2016, στην οποία μετέχουν η πρώην ισπανικών και σήμερα νορβηγικών συμφερόντων (Lindorff Group) μητρική εταιρία Actua μαζί με την Alpha Bank για τη διαχείριση απαιτήσεων σε καθυστέρηση της τελευταίας (www.naftemporiki.gr, 2.12.2016, www.focusbank.gr, 6.3.2017 και www.capital.gr, 10.5.2017)· β) κατόπιν (13.3.2017) στη Financial Planning Services A.E. (FPS) του ομίλου της Eurobank για τον ίδιο σκοπό («N» 18.3.2017, 13 και 21.3.2017, 7 καθώς και 10.5.2017, 13)· γ) μετέπειτα (12.4.2017) στην εταιρία με την επωνυμία «Θεά Άρτεμις», θυγατρική της μη συστημικής Attica Bank («N» 26.4.2017, 9 και 10.5.2017, 13) και δ) στη Pillarstone Hellas (9.5.2017), στην οποία μετέχουν οι Alpha Bank, Eurobank, το ανωτέρω fund KKR και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη (European Bank for Reconstruction and Development - EBRD, «N» 10.5.2017, 13). Τέλος, για το ειδικότερο καθεστώς αδειοδότησης των εταιριών αυτών στη

χώρα μας, βλ. Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής ΤτΕ (ΠΕΕ) 118/19.5.2017 (www.bankofgreece.gr) σε συνδ. με άρθρο 48 Ν 4472/2017. Ας σημειωθεί εξάλλου ότι ισχύει και στην προκειμένη περίπτωση (άρθρα 2-3 Ν 4354/2015) η ειδική απαλλακτική ρύθμιση του άρθρου 65 παρ. 3 Ν 4472/2017 ως προς τα εμπλεκόμενα τραπεζικά στελέχη (ανωτ. σημ. 70).

72. Άρθρο 1 παρ. 2, δ' Ν 4469/2017 και ανωτ. σημ. 71. Επίσης, Μ. Δούβλη, ΕΛΛΔνη 2016, 1623 επ. Τέλος, βλ. τροποποιητικό άρθρο 46 Ν 4472/2017, ενώ για την εφαρμογή και εδώ της διάταξης του άρθρου 65 παρ. 3 του τελευταίου αυτού νόμου, ανωτ. σημ. 70-71.
73. Άρθρο 2 παρ. 3, α' Ν 4469/2017. Βλ. και ανωτ. σημ. 69-70.
74. Από την πληθωρική σχετική βιβλιογραφία, βλ. τελευταία, Γεροντίδης, ό.π., 297 επ· Δ. Σπυράκος, Συνεργασίμος δανειολήπτης: Η αποκατάσταση του περιεχομένου μίας παρειακής στο Ν 3869/2010 έννοιας, ΧρΙΔ 2016, 405 επ· Β. Τσιαφούτης, Η προστασία της κατοικίας στο Ν 3869/2010 ως εξειδίκευση της κατ' άρθρο 288 ΑΚ καλής πίστης, ΕφΑΔ 2016, 571 επ· Α. Δεμέστιχα, Ο σκοπός του Ν 3869/2010 και τα προκύπτοντα προβλήματα κατά την εφαρμογή του, ΔΕΝ 2016, 378 επ· Ι. Βενιέρης/Θ. Κατσάς, Εφαρμογή του Ν 3869/2010 για τα υπερχρεωμένα φυσικά πρόσωπα, 2016, 1 επ, 61 επ, 75 επ, 91 επ· Α. Κρητικός, Ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων (Ν 3869/2010), 2016, 2 επ, 33 επ. Τέλος, για την εφαρμοστική επέκταση της ευνοϊκής για τα τραπεζικά στελέχη πρόβλεψης του άρθρου 65 παρ. 3 Ν 4472/2017 και στο υπόψη θεσμικό πεδίο, ανωτ. σημ. 70-72.
75. Ανωτ. σημ. 70-71. Γενικότερα, Δ. Τσιμπανούλης, Το δίκαιο της εξυγίανσης και αναδιοργάνωσης των τραπεζών υπό το πρίσμα των νεότερων εξελίξεων στο ενωσιακό δίκαιο, ΧρηΔικ 2014, 73 επ· Μ-Θ. Μαρίνος, Κρατικές ενισχύσεις στην οικονομική κρίση και προστασία του ανταγωνισμού - Η πρακτική της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην διάσωση/

Δεν αποκλείεται πάντως στο μέλλον να ακολουθηθεί πανευρωπαϊκά το ισχύον σε τέσσερις σήμερα χώρες της Ευρωζώνης⁷⁶ σύστημα του διαχωρισμού σε «καλή» και «κακή» τράπεζα (good bank/bad bank), με την τελευταία να αναλαμβάνει το σύνολο των υπαρχουσών ανεισπρακτων οφειλών υπό καθεστώς φυσικά ειδικής εκκαθάρισης⁷⁷. Αν τελικά ισχύσει κάτι τέτοιο υπό τον όρο αταλάντευτης στήριξης του όλου εγχειρήματος και από την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (ETA - EBA)⁷⁸, όπως άλλωστε συνέβη και στο πρόσφατο παρελθόν στη χώρα μας εξατομικευμένα για τον χρηματοπιστωτικό κλάδο⁷⁹, θα υπάρξει -μεταξύ άλλων- περαιτέρω κύμα συγκεντροποίησης της ελληνικής οικονομίας μέσω συγχωνεύσεων, εξαγορών, εισφοράς ίσως παραγωγικών μονάδων⁸⁰ κλπ, με ευρύτερες οπωσδήποτε σημαντικές αλυσιδωτές αντιδράσεις στην εγχώρια αγορά. Επόμενος κρίσιμος από ό,τι φαίνεται σταθμός, ο σχετικός χρηματοπιστωτικός επανέλεγχος («stress tests») της ETA σε συνεργασία με την ΕΚΤ για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2018, υπό καθεστώς μάλιστα εφαρμογής αυστηρότερων κριτηρίων και στόχων απομείωσης των NPEs από μέρος της ETA, ακόμη και σε σχέση πλέον με τις ήδη ρυθμισμένες τραπεζικές χρηματοδοτήσεις (Ενήμερα Ρυθμισμένα Δάνεια - Forborne Performing Loans-FPLs)⁸¹. Εφόσον μέχρι τότε οι σχετικές τραπεζικές δράσεις δείξουν ότι εξελίσσονται ομαλά σύμφωνα με τους ανωτέρω εθνικούς και ευρωπαϊκούς στόχους, η περαιτέρω εξυγίανση αν μη τι άλλο του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος θα έχει κερδίσει αποφασιστικό έδαφος, διευκολύνοντας συνάμα τη σταδιακή έξοδο της χώρας από τα Μνημόνια και τη δυνατότητά της να δανείζεται πλέον κανονικά από τις διεθνείς χρηματαγορές. Εάν αυτό δεν συμβεί με

αμφίδρομο εκ των πραγμάτων τρόπο, τότε η Ελλάδα μάλλον θα αναγκαστεί να προχωρήσει στην υπογραφή με τον ένα ή τον άλλο τρόπο περαιτέρω Μνημονίων με τους δανειστές της στο μέλλον⁸², όπου η όποια σύμφυτη συμφωνία χρηματοδότησης της χώρας θα φθάσει αργά ή γρήγορα να περιλαμβάνει και ανακεφαλαιοποίηση αντίστοιχα των εγχώριων τραπεζών. Σε παρόμοια όμως περίπτωση, είναι πολύ ισχυρή πλέον η πιθανότητα ενεργοποίησης του συστήματος bail-in για τις σχετικές εμπύπτουσες κατηγορίες τραπεζικών στοιχείων⁸³.

V. Επιλεκτική Γενική Ελληνική Νομική Βιβλιογραφία (αλφαβητικά)

- Β. Αγραπίδη, Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006
- Γ. Βελέντζας, Τραπεζικές Εργασίες, τ. Α' - Β', 2010
- Ι. Βενιέρης, Κοινοτικά Πιστωτικά Ιδρύματα, 2006
- Λ. Γεωργακόπουλος, Χρηματοπιστωτικό και Τραπεζικό Δίκαιο, 1999
- Απ. Γεωργιάδης/Θ. Λιακόπουλος, Ευρώ και Δίκαιο, 1999
- Π. Γκλαβίνης, Το Μνημόνιο της Ελλάδος στην ευρωπαϊκή, τη διεθνή και την εθνική έννομη τάξη, 2010
- Χ. Γκόρτσος, Ευρωπαϊκό Νομισματικό Δίκαιο, τ. Α', 2004
- Ο ίδιος, Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, 2011
- Ο ίδιος, Εισαγωγή στο Δίκαιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, 2014
- Ο ίδιος, The Single Supervisory Mechanism (SSM), 2015
- Ε. Δικαίος, Δίκαιο, Οικονομία και Πολιτική στην εποχή των Μνημονίων, 2012
- Β. Δούβλης, Μέθοδοι και νομικό καθεστώς ιδιωτικοποίησης κρατικών επιχειρήσεων στο ελληνικό οικονομικό δίκαιο, 1988
- Ο ίδιος, Η τοκοφορία των εργατικών απαιτήσεων στην πτώχευση, την εξυγίανση και την εκκαθάριση υπερχρεωμένων επιχειρήσεων, 1996

εξυγίανση τραπεζικών ιδρυμάτων, ΧρηΔικ 2015, 13 επ· Γκόρτσος, ΧρηΔικ 2015, 157 επ· Ο ίδιος, Πρόληψη και διαχείριση «τραπεζικών κρίσεων φερεγγυότητας» σύμφωνα με το ευρωπαϊκό και το ελληνικό δημόσιο τραπεζικό δίκαιο: μια συνοπτική θεώρηση, ΔΕΕ 2015, 577 επ· Ν. Παπαϊωάννου, Ο νέος ΚΠολΔ και η εξυγίανση των τραπεζών, ΔΦΝ 2015, 931 επ· Δούβλης, ΔΕΕ 2016, 457, 459· Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1623 επ.

76. Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και Ιταλία. Βλ. και ανωτ. σημ. 66.
77. Αντί πολλών, Δ. Ρούσσης, Δίκαιο εκκαθάρισης τραπεζών, 2014, 7 επ, 93 επ, 209 επ· Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1623 επ.
78. Ανωτ. σημ. 32.
79. Λεπτομερέστερα, Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1623.
80. Αντιπροσωπευτικά, Π. Παναγιώτου, Η μεταβίβαση της επιχείρησης και η ευθύνη για τα χρέη της, 2011, 403 επ· Ν. Φράγκος, Απόσχιση κλάδου, 2012, 1 επ, 7 επ, 40 επ· Μ. Δούβλη, ΕλλΔνη 2016, 1626, με συγκεντρωτική βιβλιογραφία.
81. Πιο συγκεκριμένα, με πρόσφατη οδηγία της (Μάιος 2017) η ETA, σε προφανή συνεννόηση με τον SSM, εμφανίζεται να αναθεωρεί αυξητικά ως προς τα λειτουργούντα στη χώρα πιστωτικά ιδρύματα τον περιορισμό των NPEs για το 2018 σε 15 δισ. ευρώ (έναντι αντίστοιχου στόχου μείωσης 7,6 δισ. ευρώ για το 2017), τούτο δε μέσω εφαρμογής αυστηρότερου γενικά θεσμικού πλαισίου σε σύγκριση με το σήμερα ισχύον (www.focusbank.gr, 18.5.2017). Τέλος, ανωτ. σημ. 61-62, 67.

82. Πέραν του πρόσφατου τέταρτου ουσιαστικά Μνημονίου, που ψηφίσθηκε με τον Ν 4472/2017. Χαρακτηριστικό το σχετικό σχόλιο του γνωστού οικονομικού ειδησεογραφικού πρακτορείου Bloomberg την επόμενη ημέρα ολοκλήρωσης της ψηφοφορίας στην Ελληνική Βουλή του ανωτέρω νομοθέτηματος (παρτιθέμενο πρωτοτύπως στα αγγλικά): «... Greece's latest economic reforms will be key to winning debt relief that unleashes years of pent-up investment and finally ends its economic crisis. Or the austerity will crush the economy and send the government cap-in-hand for another bailout. We'll soon find out» (www.bloomberg.com, 19.5.2017).

83. Ανωτ. υπό III/11-12. Όσον αφορά τη διασυνοριακή διάσταση του ζητήματος εντός και εκτός Ευρωζώνης, Μ. Lehmann, Bail-in and private international law: How to make bank resolution measures effective across borders, ICLQ 2017, 107 επ.

- *Ο ίδιος*, Ο νομικός έλεγχος των πολυεθνικών επιχειρήσεων - Το πρόβλημα υπό τη νέα παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα, 2001
- *Ο ίδιος*, Ευρωπαϊκό Τραπεζικό Δίκαιο, 2003
- *Ο ίδιος*, Η εξελικτική πορεία των Τραπεζικών ΓΟΣ στο Ελληνικό Δίκαιο, 2010
- *Ο ίδιος/Α. Μπώλος* (επιμ.), Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών, τ. I-II, 2008
- *Εταιρεία Μελέτης Εμπορικού και Οικονομικού Δικαίου (ΕΜΕΟΔ)*, Το Οικονομικό Δίκαιο την εποχή της κρίσης, 2017
- *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Χάρτης πορείας προς την τραπεζική ένωση, Βρυξέλλες, 12.9.2012 (COM/2012/510 τελ.)
- *Ευρωπαϊκή Επιτροπή*, Οι μεραρρυθμίσεις στον χρηματοπιστωτικό τομέα στην Ευρώπη, Βρυξέλλες, 15.5.2014 (COM/2014/279 τελ.)
- *Σ. Καλαμίτσης*, Ξένο Νόμισμα (συνάλλαγμα) και (ελληνικό) Δίκαιο, 1995
- *Γ. Καλλιμόπουλος*, Το δίκαιο του χρήματος, 1993
- *Λ. Κοτσίρης*, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, 2012²
- *Ο ίδιος*, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2016⁹
- *Γ. Μεντής*, Άμυνα και ελευθέρωση του υπερχρεωμένου οφειλέτη, 2012
- *Γ. Μιχαλόπουλος*, Οι προπρωχευτικές διαδικασίες αφερεγγυότητας του Πτωχευτικού Κώδικα, 2013
- *Ο ίδιος*, Η Νέα Πτωχευτική Νομοθεσία - Ενημέρωση με τον Ν 4446/2016, 2017⁴
- *Π. Παυλόπουλος*, Το δημόσιο δίκαιο στον αστερισμό της οικονομικής κρίσης, 2014²
- *Ε. Περάκης*, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2012²
- *Α. Πιτσιόρλας*, Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών, 1999
- *Ν. Ρόκας/Χ. Γκόρτσος κ.ά.*, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, 2016³
- *Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων*, Το εμπορικό δίκαιο και η οικονομική κρίση (Πρακτικά 19ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου), 2010
- *Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων*, Το νέο εταιρικό δίκαιο της μικρομεσαίας επιχείρησης (Ν 4072/2012), Πρακτικά 22ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου, 2013
- *Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων*, Κράτος, Οικονομία και Επιχείρηση (Πρακτικά 24ου Πανελληνίου Συνεδρίου Εμπορικού Δικαίου), 2015
- *Α. Τσάκωνας*, Το θεσμικό και νομικό πλαίσιο του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος (Ευρώ) και οι αναμενόμενες επιπτώσεις στην Ελληνική Οικονομία, 1999
- *Ν. Φλώρος*, Η ευθύνη των εποπτικών αρχών στο χρηματοπιστωτικό τομέα, 2012
- *Θ. Χατζηγάγιος*, Οι κρατικές ενισχύσεις στις προβληματικές επιχειρήσεις, 2004
- *Χ. Χριστοπούλου*, Η διαδικασία εξυγίανσης ως διαχρονικός θεσμός του ελληνικού δικαίου - Δίκαιο Εξυγίανσης και Οικονομική Κρίση, 2016
- *Σ. Ψυχομάνης*, Τραπεζικό Δίκαιο - Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τεύχ. I, 2008⁶ και II, 2010⁶
- *Ο ίδιος*, Δίκαιο του Τραπεζικού Συστήματος - Οι τράπεζες και η εποπτεία τους, 2009²
- *Ο ίδιος*, Ρύθμιση οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων, 2014
- *Ο ίδιος*, Πτωχευτικό Δίκαιο και Δίκαιο ρύθμισης οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων, 2016⁶
- *Ο ίδιος*, Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2016²

NΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΕΒΕ

ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 23, Τηλ.: 210 3678800 (30 γραμμές), ΑΘΗΝΑ Μαυρομικάλη 2, Τηλ.: 210 3607521,
ΠΕΙΡΑΙΑΣ Φίλωνος 107-109, Τηλ.: 80 111 70 111, ΘΕΣ/ΝΙΚΗ Φράγκων 1, Τηλ.: 2310 532134,
ΠΑΤΡΑ Κανάρη 28-30, Τηλ.: 2610 361600

www.nb.org • e-mail: info@nb.org